

Thorsager Brugsforening 100 år

Vilfred Friborg Hansen

THORSAGER BRUGSFORENING
2004

THORSAGER BRUGSFORENING 100 ÅR
er udgivet af Thorsager Brugsforening
i marts 2004
Trykt hos Rønde Bogtrykkeri
Copyright: Thorsager Brugsforening
og Vilfred Friborg Hansen

ISBN 87-990045-1-8

BILLEDER

Omslagets forside:

Øverst: Thorsager Brugsforening ca. 1910. Thorsager Brugsforenings foto.

Nederst: Thorsager Brugsforening ca. 1930. Egnsarkivet, Feldballe.

Omslagets bagside:

Øverst: Thorsgade 22, ca. 1925. Gårdens udlænger ud mod gaden blev revet ned og det nye stuehus bygget 1902. Huset bebos i dag af fhv. uddeler Aksel Albrechtsen. Egnsarkivet, Feldballe.

Nederst: Thorsgade i 1970'erne, til venstre Thorsager Tømmerhandel, der blev indrettet i det gamle andelsmejeri af tidl. købmand Foged i 1970. Egnsarkivet, Feldballe.

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Forord, ved formand Søren Svane Hansen	5
Forfatterens forord	6
THORSAGER BRUGSFORENING 100 ÅR	
Protokollen	7
Thorsager 1904	10
De første år 1904-1909	11
H. C. SKAARUP 1909-1947	
Skaarups periode	13
”En fremmed kommer til byen”	13
Thorsager 1904-1947	15
Personale, bestyrelse og medlemmer	17
Varer	18
F.D.B.	20
Generationsskifte	21
AKSEL ALBRECHTSEN 1948-1984	
Tilbageblik	23
Thorsager 1948-1984	24
Personale, bestyrelse og medlemmer	27
Omsætning og varer	28
Ombygninger og udvidelser	30
POUL RS. POULSEN 1984-1995	
Tilbageblik	33
Thorsager 1984-1995	36
Personale, bestyrelse og medlemmer	36
Omsætning og varer	38
Ombygninger og udvidelser	39
KELD MADSEN 1995-	
Tilbageblik	41
Thorsager 1995-2004	41
Personale, bestyrelse og medlemmer	42
Omsætning og varer	45
Ombygninger og udvidelser	46
Rodskov Brugsforening købes	48
Forpagteren har ordet	50
Bestyrelse og formand i jubilæumsåret	51
UDDELERE I 100 ÅR	55
FORMÆND I 100 ÅR	55
Personale i jubilæumsåret	55
JUBILÆUMSFESTLIGHEDERNE I FEBRUAR 2004	56

FORORD

Thorsager Brugsforening blev grundlagt i 1904 og har i 2004 eksisteret i 100 år. Det er grundlaget for dette jubilæumsskrift. Vi har fået Vilfred Friborg Hansen til at udforme skriftet, inspireret af hans tidligere udgivne bøger med egnsfortællinger.

Materialet til jubilæumsskriftet er hentet fra vore egne velbevarede protokoller, der går helt tilbage til starten i 1904. Vi har også velbevarede billeder og malerier. Vilfred Friborg Hansen har desuden kunnet tale med tre nuværende og tidligere uddelere, Keld Madsen, Poul Rs. Poulsen og Aksel Albrechtsen, der repræsenterer ikke mindre end 56 af Brugsens 100 år, og derfor har kunnet bidrage med megen god viden om den daglige drift af Brugsen helt tilbage til 1948.

Rækken af formænd for bestyrelsen når tilbage til 1956, hvor Aksel Vorbjerg Nielsen blev formand. Han, samt Svend Erik Bach, Bent Schmidt og undertegnede har også kunnet bidrage til skriftet. Jess Per Rygaard har desuden bidraget med fotos taget i forbindelse med jubilæet. Anne-Gerda Rasmussen har bidraget med omtale af Rodskov Brugsforening, som Brugsen købte i 2001.

Det samlede resultat giver et godt billede af ikke kun Brugsens udvikling gennem tiden, men også hvordan den har været en aktiv del af byen gennem hele sin levetid.

Til sidst vil jeg gerne på bestyrelsens vegne rette en tak til alle ovennævnte samt alle andre, der på forskellig vis har bidraget til jubilæumsskriftet, og til jubilæet i det hele taget.

Thorsager i marts 2004,
på vegne af bestyrelsen i Dagli' Brugsen i Thorsager

Søren Svane Hansen
formand

FORFATTERENS FORORD

Det har været en fornøjelse af få lov at forfatte dette jubilæumsskrift. Det er usædvanligt, at en lokal brugsforening kan fejre 100-års jubilæum, men Brugsen i Thorsager er still-going-strong og klar til at tage fat på det næste århundrede som samlingspunkt i byen og dens omegn.

Der har været en usædvanlig rigdom på kilder til skriftet, som formanden nævner i sit forord. De længste samtaler har jeg haft med nuværende uddeler Keld Madsen, men også Aksel Albrechtsen, Søren Svane Hansen, Poul R. Poulsen, Anne-Gerda Rasmussen har ofret mange timer på projektet. Tak til jer alle for et godt samarbejde, og ikke mindst for et imponerende gå-på-mod og godt humør, som åbenbart er et kendetegn for Brugsen i Thorsager – og som har gjort det til en rigtig god oplevelse at arbejde med skriftet her.

Det er svært at undervurdere Thorsager Brugsforenings betydning for byen og omegnen. Det nære samspil mellem Brugs og lokalsamfund har præget alle 100 år, men mens samspillet for 100 år siden mest foregik inden for en bestemt samfundsgruppe, nemlig gårdmandsklassen, der havde oprettet Brugsen og ledede den gennem stort set den første halvdel af de 100 år, så er Brugsen i dag alle Thorsager-borgeres lokale handelssted.

Denne udvikling afspejler naturligvis, at gårdmandsklassen ikke spiller den samme rolle i samfundet som dengang, og at Brugsens konkurrenter, købmændene, i dag er væk. Men den afspejler også, at Brugsen med skiftende dygtige uddelere og bestyrelser har formået at komme i kontakt med alle samfundsgrupper og brede sit grundlag ud til i dag at omfatte alle.

Det har været min ambition at vise samspillet mellem Brugs og lokalsamfund ved sideløbende med Brugsens historie også at fortælle Thorsagers historie og kæde den sammen med den generelle samfundsudvikling. Derfor kan jubilæumsskriftet også læses som en beretning om Thorsagers historie – men hele tiden med Brugsen i centrum. Naturligt nok - Brugsen og lokalsamfundet er i dag som dengang afhængige af hinanden, på godt og ondt.

Med disse ord: til lykke med de 100 år! Ikke alene til Brugsen, men også til Thorsager.

Tilbage er at håbe, at jubilæumsskriftet vil falde i læsernes smag – god læselyst til alle!

Rønde i marts 2004

Vilfred Friborg Hansen

THORSAGER BRUGSFORENING 100 ÅR

Årsskiftet 1903-04 havde som sædvanlig været hedt i Thorsager. Byens drenge havde igen med særlig nidkærhed drillet storkøbmanden, der også var sognerådsmedlem og sognefoged, og drengegregerne var gået så vidt, at købmanden havde meldt drengene og deres forældre til politiet.

Forældrene var flere af byens driftige gårdmænd – dengang lå de fleste af gårdene stadigvæk inde i byen. Gårdmændene havde et godt øje til købmanden, for de var overbevist om, at han tjente godt på varerne – og dermed på dem.

Nu måtte de så kort inde i det nye år møde for retten i Hornslet, og på vejen derover i toget gik snakken om købmanden, hans ømfindtlighed over for lidt nytårsløjer og hans høje priser i almindelighed.

Gårdmændene havde en halv snes år tidligere oprettet andelsmejeriet i Thorsager, og i det hele taget var de alle Venstrefolk med hvad deraf naturligt fulgte: højskole, grundtvigianisme – og andelsbevægelse. Og det var dem velkendt, at mange gårdmænd rundt i landet var begyndt at oprette forbrugsforeninger for at sikre de fortjenester, købmændene i byerne tog af varerne, til sig selv.

Den ophidsede snak i toget tog derfor hurtigt den vending, at man diskuterede, om man skulle oprette en forbrugsforening også i Thorsager. Og inden hjemkomsten til Thorsager var beslutningen taget: der skulle oprettes en andelsforening, hvor gårdmændene selv købte varer ind til eget forbrug og delte fortjenesten imellem sig i forhold til varekøbet.

Sådan blev ”Thorsager og Omegns Forbrugsforening” til. I hvert fald ifølge afdøde Meinert Sørensens erindringer. Meinert var en af de drenge, der drev nytårsløjerne med købmanden lidt for vidt og dermed indirekte blev årsag til den nye forbrugsforenings oprettelse. Foreningens noget tunge navn blev hurtigt i daglig tale til ”Thorsager Brugsforening” eller blot ”Brugsen”.

Protokollen

Vi er så heldige, at Thorsager Brugsforenings protokol er bevaret helt tilbage til oprettelsen i 1904. Af protokollen kan vi se, at de gode Thorsager-borgere åbenbart ikke har haft langt fra ord til handling, for allerede den 8. februar 1904 fortæller protokollen om den konstituerende generalforsamling, hvor foreningen oprettes og den første bestyrelse vælges.

Bestyrelsen kom til at bestå af bl.a. gårdejer P. Holst Andersen, Tronholm, og gårdejer N. P. Poulsen, der begge også var med ved oprettelsen af andelsmejeriet godt ti år tidligere (juni 1893). Disse to blev hurtigt bærende kræfter i den nye brugsforening, idet P. Holst Andersen blev foreningens formand fra 1905 til 1940, og N. P. Poulsen blev kasserer.

Blandt de øvrige bestyrelsesmedlemmer var såvel mejeribestyrer R. Chr. Rasmussen som smed Jens Andersen – også vigtige personer i byen. Endvidere P. S. Holst, Thorsager, Anton J. Hald og Ingvar Chr. Tønning. Mejeribestyrer Rasmussen var formand i brugsforeningens første leveår.

Generalforsamlingen vedtog endvidere at købe fru Agathe Lauridsens hus for 3600 kr., samt en skæppe land af R. P. Nielsen for 200 kr. I Agathe Lauridsens hus var indrettet en manufakturhandel, så det var et udmærket udgangspunkt for en brugsforening. Med ejendoms- og jordkøbet

Thorsager, den 8. Febr. 1904
 Ved Thorsager og Murens Brugsforenings
 konstituerende Generalforsamling blev følgende
 Sager behandledes.

Foreningens driftsregulering og de foretagne
 Løse Afg. vedtoges. Til Formand valgtes
 Højst. P. Holst og til Bestyrelsesmedlemmer
 valgtes Højst. P. Holst, Thorsager, P. Holst, Udsættelse, samt var Hald,
 N. G. Poulsen. Til Revisorer valgtes H. Mønsters
 og Knudsen Jakobson.

H. P. Holst tilbød at ville sælge 1/2 Aker Land, Jod
 til Brugsforeningen for 200 Kr., det vedtoges at købe Joden
 for 3600 Kr.

Det vedtoges at købe Furi Agaba Land
 for 3600 Kr.

Thorsager, den 8. Februar 1904.

PlukoPassemus

P. Holst Andersen, N. P. Poulsen, H. Mønsters

Anton Hald, Jens Andersen, P. G. Holst

Bestyrelsesmøde afholdtes den 15. Febr. 1904

hvorved Jodkøbet med sin Agaba Land
 oprettedes og med det vedtoges at sælge Jod
 af hendes Ejendomme. Jodkøbet 2600 Kr.

hvilket med Gaverne P. P. Poulsen angående Jod
 af 1 Aker Land af det Jodkøbet 200 Kr.

PlukoPassemus

H. Mønsters, N. P. Poulsen, P. Holst Andersen

P. G. Holst, Jens Andersen, Anton Hald.

Første side i Thorsager Brugsforenings protokol.

var også brugsforeningens beliggenhed fastlagt – og der har den så ligget lige siden, dog med diverse udvidelser undervejs.

8. marts er der igen generalforsamling, hvor tegninger til om- og tilbygning godkendes og bestyrelsen får mandat til at tegne de nødvendige lån. På et efterfølgende bestyrelsesmøde godkendes et tilbud på arbejdet fra snedker Chr. Nielsen og murer Søren St. Pedersen for 3163,11 kr.

På den stiftende generalforsamling i februar 1904 tegnede 92 medlemmer sig. I medlemsbogen er de omhyggeligt opdelt i 28 gårdmænd (svarende til alle 28 gårde i Thorsager), 47 husmænd (hertil regnedes også husejere uden jord), 15 indsiddere (d.v.s. folk, der boede til leje hos andre) og 2 tjenestefolk. Medlemsbidraget var én krone for gårdmænd, 50 øre for husmænd og 25 øre for indsiddere og tjenestefolk. Kredsen omkring Brugsen har været meget stabil og ”lukket” de første år, for frem til 1909 tegnes kun 17 nye medlemmer, måske på grund af uddelerskift og indkøringsvanskeligheder, men samfundet har også dengang været langt mere stillestående og fastlåst end vi kender det i dag.

Thorsager Brugsforening som den så ud efter oprettelsen 1904. Foto fra ca. 1910 i Brugsens arkiv.

Thorsager 1904

Thorsager var i 1904 en driftig landsby med 28 gårde, hvoraf halvdelen stadigvæk lå inde i byen. Gårdmændene dominerede byens liv, og landbrugsdriften prægede dagligdagen. Køerne er blevet drevet gennem byens gader morgen og aften, og heste og køer er blevet vandet ved dammen om aftenen.

Thorsager og Bregnet sogn udgjorde et fælles pastorat og fælles sognekommune, og fra gammel tid var der ingen tvivl om, at Thorsager var sognenes hovedby. Bregnet sogns hovedby Rønde var indtil omkring 1855 en ubetydelig landsby med 8 små gårde. Typisk nok lå præstegården da også i Thorsager.

Da det stærke folkelige røre omkring og efter demokratiets indførelse i 1848 slog igennem i Danmark, var Thorsager også først med på det nye. Gårdmændene i Thorsager blev foregangs-mænd inden for partiet Venstre, grundtvigianismen, højskolebevægelsen og andelsbevægelsen. Som et symbol på den nye tid blev Thorsager forsamlingshus bygget i 1886. Her kunne gårdmandssønnerne nu dyrke gymnastik – oprindeligt for at være klar til oprør mod Estrups diktatur, senere for at holde sig i fysisk form. Gymnastikbevægelsen kom til at stå stærkt i Thorsager.

1893 oprettedes det første store andelsforetagende i Thorsager, nemlig andelsmejeriet. Året efter var det også Thorsagerfolk, med Venstre-folketingsmanden Niels Pedersen-Nyskov i spidsen, der oprettede den grundtvigianske højskole i Rønde, angiveligt for at tage kampen op mod den omsiggribende Indre Mission. Dette foretagende må dog betegnes som en temmelig fuldbyr-det fiasko, idet højskolen gik fallit og derefter blev overtaget af ”arvefjenden” Indre Mission – der til gengæld med forstander Kresten Herskind i spidsen drev den med stor succes.

Mens Rønde herefter blev en af Indre Missions højborge i Danmark, blev Thorsager en bas-tion for de folkelige strømninger omkring partiet Venstre – og den oprindelige pionér bag bevæ-gelsen Niels Pedersen-Nyskov endte som formand for folketinget. Niels Pedersen-Nyskov havde stået bag oprettelsen af forsamlingshuset, men i 1904 var han optaget af landspolitik, og hans arvtager i bevægelsen i Thorsager blev P. Holst Andersen i Tronholm, der som nævnt var med til oprettelsen af andelsmejeriet i 1893.

På den baggrund må det anses for næsten uundgåeligt, at Thorsager skulle få en brugsfor-ening. Den var et barn af sin tid og sine omgivelser.

Byen Thorsager var således en særdeles driftig by i 1904. Alligevel var den så småt ved at tabe pusten i forhold til nabobyen Rønde. En af årsagerne var, at Randersvej i 1855 blev lagt udenom Thorsager, samtidig med at den ny Århus-Grenaavej og Randers-Ebeltoftvej til gengæld kom til at gå gennem Rønde. Da jernbanen kom til Thorsager i 1876, blev den anlagt så langt uden for Thorsager, at det ikke gav byen ny vækst. En sidste årsag var ironisk nok, at Rønde i 1894 havde fået højskolen – der som nævnt oprindeligt var oprettet af grundtvigianere fra Thorsager.

Thorsager havde i 1904 foruden kirke, præstegård, skole, forsamlingshus, kro og andelsmejeri også mølle (på bakken til højre ud ad Mørkevej), samt jernbane- og telegrafstation. Stationen spillede en vigtig rolle for købmænd og brugsforening, da de fleste varer blev leveret dertil.

Interessant i forbindelse med brugsforeningen er det, at byen i hvert fald få år senere har hele tre købmænd. Dels den gamle købmandsgård, der oprindeligt udgik fra kroen overfor (kroen lå på Vestergade 2), dels to mindre købmænd (”høkere”). Købmandsgårdens ejer var i 1904 købmand Uhrbrand, der havde høj status i byen på det tidspunkt. Altså også for høj – efter andelsgårdmæn-

Thorsager by omkring 1900. Gården lå, hvor huset Thorsgade 22 er i dag. Stuehuset kan genkendes på billedet fra ca. 1925 på omslagets bagside (øverst). Egnsarkivet, Feldballe.

denes mening. Selv i et så lille samfund som Thorsager har der været tale om modsætninger mellem ”land” og ”by”. En del af andelsbevægelsens baggrund er den selvbevidste gårdmandsklasses modvilje mod at lade byfolkene tjene på de varer, gårdmændene leverede, og på de varer, de selv forbrugte. Modsætningen mellem land og by er også en del af brugsforeningens baggrund.

Ideen til at oprette ”forbrugsforeninger” opstod i England i 1844, hvor væverne i Rochdale på denne måde skaffede sig billige varer frem for at skulle købe fabriksejernes dyre. I Danmark opstod den første forbrugsforening i Thisted i 1866. Initiativtager var præsten H. C. Sonne, der ønskede at skaffe arbejderne billigere varer og dermed bedre livsvilkår. Selv om ideen således har baggrund i arbejderklassen, blev det hurtigt gårdmændene, der overtog den i Danmark. Den passede sammen med den øvrige andelsbevægelse, og da købmændene i byerne ofte var Højrefolk, passede den også ind i Venstres kamp mod Højre på dette tidspunkt. Ved århundredskiftet o. 1900 var der allerede omkring 900 brugsforeninger i Danmark, så oprettelsen af Brugsen i Thorsager var langt fra noget enestående. Tværtimod var den helt på linje med udviklingen i det øvrige land.

De første år 1904-1909

28. marts afholdes igen generalforsamling, denne gang for at vælge uddeler. Der var indkommet 30 ansøgninger, og blandt dem antages Chr. Buhl med 34 af 47 afgivne stemmer.

Da Chr. Buhl trak sig fra stillingen 14 dage senere, måtte der holdes ny generalforsamling, hvor Borup fra Vester Hornum antoges i stedet. Han tiltrådte 28. juni. Herefter kunne den nye butik åbne 1. juli 1904.

Det kan lige så godt med det samme afsløres, at Borup ikke blev den store succes som uddeler, allerede i april 1905 bliver han opsagt, får dog en ny chance, men året efter er det slut, og en generalforsamling 6. juli 1906 vælger N. Christensen fra Fillerup ved Odder som ny uddeler.

Ved generalforsamlingen 25. marts 1908 hedder det kryptisk, at ”forholdet mellem uddeler N. Christensen og bestyrelsen omtaltes” – der er tydeligvis store samarbejdsproblemer. Så det kan ikke overraske, at Christensen allerede i februar 1909 afløses af H. C. Skaarup.

Med ham havde brugsforeningen til gengæld fundet den rette, og han blev i stillingen helt frem til 1947.

Uddelerens løn blev beregnet som en procentdel af de solgte varer – et bestyrelsesmøde i 1910 bestemte, at uddeler Skaarup skulle have 5% på butiksvarer, 3,5% på skind og uld, 2,5% på æg og 1,5% på øvrige varer. Til svind skulle uddeleren desuden have 1% på alle varer. Skaarup skulle selv sørge for at hente varer fra stationen og fik 16 øre pr. 100 kg. for det.

En mindre aflønning var der også til nogle af bestyrelsesmedlemmerne: i 1907 blev formandens honorar fastsat til 100 kr. om året, regnskabsførerens til 200 kr. (forhøjedes i 1929 til 600 kr.) – menige bestyrelsesmedlemmer måtte stille sig tilfredse med 5 kr. om året. Der blev holdt generalforsamling hvert halve år, hvor medlemmerne i fællesskab afgjorde alle principielle sager, herunder selv de mindste nyanskaffelser til butikken.

Thorsager omkring århundredskiftet. I forgrunden til venstre ses forsamlingshuset og bag det præstegårdens avlsbygninger. Egnsarkivet, Feldballe.

H. C. SKAARUP 1909-1947

Med Skaarup som uddeler kom Thorsager Brugsforening hurtigt ind i en rigtig god gænge.

De årlige overskud fordeltes typisk med mellem 5 og 10% om året til medlemmerne. I de første par år udbetaltes omkring 1000 kr. i overskud, men allerede fra 1910-1911 omkring 2500 kr. og fra 1916-1917 omkring 10.000 kr. Omsætningen steg jævnt fra 36.959 det første år til det dobbelte i 1911-1912, endnu en fordobling nåedes i 1916-1917 med 146.031 kr. Efter dyrtidsårene omkring Første Verdenskrig 1914-1918 faldt omsætningen igen og lå sidst i 1920'erne igen på omkring 150.000 kr. Da den store økonomiske krise i 1930'erne ramte Thorsager betød det en beskedent omsætningsstigning i dette tiår og de følgende besættelsesår (1940-1945).

Men overskudet kunne stadigvæk udbetales med mellem 5 og 10% 1930'erne og 1940'erne igennem. Der sørges for jævnlig vedligeholdelse, og der bliver også plads til et par større investeringer: i 1916 blev der bygget ny beboelse til uddeleren, og den hidtidige uddelerbolig blev inddraget til butik og pakrum. En større ”ombygning og modernisering” kom til i 1935 – til den måtte optages et lån på 15.000 kr. i Andelsbanken.

Allerede i 1905 blev der indgået en kontrakt med Jydsk Telefon om en årlig lejeafgift på 200 kr. for et telefonanlæg. Uddeleren fik ret til at opkræve 10 øre for medlemmernes samtaler inden for Rønne Centrals område (Thorsager fik først egen central omkring 1910). I 1916 blev Brugsen indmeldt i Elektricitetsværket og fik elektrisk lys i butik og uddelerbolig, formodentlig i sammenhæng med den samtidige ombygning.

Skaarups periode som uddeler kom til at omfatte to verdenskrige: Første Verdenskrig 1914-18 og Anden Verdenskrig med den tyske besættelse af Danmark 1940-45. Imellem lå bl.a. den store økonomiske krise i 30'erne. Man kan roligt sige, at det blev en bevæget periode – ikke desto mindre er det indtrykket, at Thorsager Brugsforening udviklede sig stille og roligt perioden igennem.

”En fremmed kommer til byen”

Af gode grunde kan vi ikke få Skaarups egen beretning om ankomsten til Thorsager i 1909. Til gengæld har vi en beretning fra hans første medhjælp, den senere stationsmester Schultz, der kendte fru Skaarup fra barndommen i Søby. Han blev derfor tilkaldt, da Skaarups kommis rejste væk kort efter at Skaarup var tiltrådt. Schultz's beretning, der kan læses i ”Folk og Liv på Røndeegnen” bind 5, lyder således:

”Jeg kom med toget til Thorsager et kvarter i seks en regnfuld efterårsdag i 1909. Fra banen fulgte jeg med banearbejder Olsen, der fortalte lidt om forholdene i Thorsager i almindelighed og Brugsen i særdeleshed. Han kunne f.eks. fortælle, at han selv tog brød fra, når kusken fra Segalt Mølle kom forbi på vej til Brugsen – så førte han selv regnskab med hvor mange og betalte ved lejlighed i Brugsen.

Det kunne jo lyde, som kom man til et samfund, hvor man stolede på hinanden.

Det første gode indtryk fortønde sig dog noget, da jeg kom til bækken ved forsamlingshuset, som jeg skulle over for at komme til Brugsen.

Der var en bro over bækken, og der stod et par sten for enderne af broen for at markere den.

Vejen over broen havde oprindeligt været fint stenbrolagt, men på grund af regnen var hele vejen nu kørt op, nogle brosten lå på siden, andre ragede op med enderne – og bortset fra disse sten hist og her var der kun vand at se alle vegne. Jeg gik rastløst frem og tilbage, men kunne ikke finde noget sted, hvor jeg turde gå over på den anden side. Til sidst kom en behjertet kone ud fra en af husene og viste mig, hvor man kunne ramme de rigtige græstuer, så man kunne komme videre.

Unægtelig et lidt trøstesløst første indtryk at få af Thorsager.

Henne i Brugsen var den første, jeg traf, lærlingen – den senere landpost Niels Hansen. Han blev træt af lærepladsen og blev simpelt hen væk og blev så omkring 1917-18 post i stedet. Men en flink fyr var han, og alt begyndte at falde i lave.

Endnu i min tid betalte mange af kunderne i naturalier. Mange arbejdsfolk havde kun æg at betale med – gårdmændene tærskede måske et par sække korn og gik til købmands med.

Thorsager Brugsforening indendørs, datering usikker. Muligvis er det butikken, som den så ud efter oprettelsen i 1904. Uddeleren kan være Borup eller N Christensen, damen til venstre muligvis hustruen og pigen i baggrunden en medhjælp. Sammenlign med billedet side 18. Begge fotos er fra Brugsens arkiv.

Folk havde ”bog” i Brugsen og en måneds kredit. Vi regnede hver enkelt kundes indkøb sammen hver måned. Selvfølgelig fandt nogle kunder på selv at skrive tallene over, så vi skulle tro, de havde betalt. Efterhånden vidste vi jo, hvem disse svage sjæle var.

Men alle, undtagen de helt store gårdmænd, havde det faktisk sølle på denne tid. Derfor var det svært at hidse sig op over de små forsøg på at rette økonomien op.

Da jeg kom til Brugsen, havde den præcis 160 medlemmer. Jeg ved det, for jeg fik selv medlemsnummer 161.

Brugsmedlemmerne var dels andelsbønderne, dels husmænd og arbejdere. Der var mange arbejdere i Thorsager. Nogen af dem var tilknyttet Kalø og boede i en af de mange Kaløhuse i byen. Nogle gik på arbejde på Skafføgård, og i høsten gik nogle helt ud i sundet – Kolindsund – på arbejde.

Brugsen handlede med alt. Grundstammen var de daglige fornødenheder. Manufaktur havde vi også. Men vi var især konkurrencedygtige over for købmanden på isenkram. Hvor vi dog solgte lamper og porcelæn – jeg tror næsten, det var det, Skaarup drev forretningen på.

Men også korn og tømmer solgtes fra Brugsen. Gødning og foderstoffer havde vi også, men ikke i forretningen. Det solgtes på bestilling gennem foderstofforeningen, som Skaarup også var uddeler for.

Når det bestilte gødning var ankommet pr. bane til stationen, gik der besked til kunderne. Så skulle de selv hente gødningen fra banevognene. I min sidste tid hos Skaarups kunne vi somme tider have ni banevogne stående med gødning og foderstoffer”.

Schultz fortalte også, at købmand Uhrbrand sad i sognerådet, og at møderne skiftevis holdtes hos ham og hos sognerådsformand Lind i Rønde. Nogle år efter Brugsens oprettelse holdtes sognerådsmøderne i Thorsager dog skiftevis hos Uhrbrand og i Brugsen – så Brugsen i Thorsager har også en fortid som ”rådhus”.

Schultz var ved Brugsen i tre år. 1916 blev han ansat på stationen, og fra 1931 til pensioneringen i 1955 var han stationsmester.

Thorsager 1904 – 1947

Thorsager gennemgik en stærk udvikling i den første del af Skaarups uddelerperiode – om end ikke så stærk som nabobyen og ”konkurrenten” Rønde, der i øvrigt også fik en brugsforening i perioden, nemlig i 1932.

Befolkningsmæssigt sker der en forøgelse af indbyggertallet i Thorsager sogn indtil 1920’erne: ved århundredskiftet 1157 indbyggere, 1921 1351 – men derefter står sognet i stampe, hvad angår indbyggertal. 1930’ernes krise mærkedes hårdt i et så udpræget landbrugssamfund, og efter krisen kom besættelsen og satte yderligere udviklingen i stå.

Selve byen Thorsager øger også befolkningstallet indtil 1920’erne: fra 392 i 1911 til 717 i 1921, men derefter går det tilbage: 594 i 1930 og 480 i 1955.

Men alt står ikke stille i byen: der bygges ny skole i 1909 på den nuværende beliggenhed, og Thorsager får egen telefoncentral i 1910.

Andelskassen oprettes i 1918 og har i de første år til huse i Brugsen. Naturligt nok, for det var stort set den samme kreds af folk, der stod bag Brugsen og Andelskassen – og tidligere andelsmejeriet. Brugsens formand Holst Andersen blev Andelskassens første bogholder, og uddeler Skaarup blev kasserer. Åbningstiden var hver fredag fra kl. 13 til 16, om sommeren dog kl. 15 – 18, det har været til at overkomme.

1933 rives det gamle forsamlingshus ned, og det nuværende forsamlingshus bliver bygget på samme sted, hvorefter Andelskassen flytter herover. Forinden havde den dog en kort tid været i det lille hvide hus på hjørnet af Nørregade og Kærvej.

Andelsmejeriet var hele perioden igennem en driftig virksomhed og på mange måder en krumtap i byen. Det samme kan måske siges om jernbanestationen ude på Stationsvej, men den lå jo lidt afsides i forhold til bymidten, og fra 1930'erne fik jernbanen kendelig stor konkurrence fra rutebilerne. Jernbanen oplever dog en renæssance under besættelsen i 1940'erne og de første efterkrigsår.

Thorsager Brugsforening ca. 1930. Uddelerboligen bagerst. Egnsarkivet, Feldballe.

Den tidligere så driftige kro forsvinder allerede midt i 1920'erne efter nogle få skrantende år som afholdskro. 1944 er det også slut med møllen ude på Mørkevej – endnu i 1920'erne havde mølleren hørt til byens førende folk.

I forhold til Rønde haltede Thorsager mere og mere bagefter. Da Thorsager-Bregnet sognekommune i 1937 fik nyt flot alderdomshjem med mødelokale for sognerådet i kælderens var der ingen tvivl om, hvor det skulle ligge: sognets nye centrum blev placeret i Rønde.

På brugsforeningsområdet var Thorsager dog stadigvæk førende: Rønde fik ikke sin egen brugsforening før i 1932, og denne Brugs var modsat Thorsager ikke et barn af andelsbevægelsen og gårdmændene – men af arbejderbevægelse og husmandsbevægelse. Sagt med partibetegnelse: bag Thorsager Brugsforening stod Venstrefolk, bag Rønde Brugsforening socialdemokrater og radikale.

Personale, bestyrelse og medlemmer

Demokratiet var indarbejdet i andelsbevægelsen, og alle afgørende beslutninger blev truffet af generalforsamlingen, hvor alle havde stemmeret. Alle – men underforstået: mændene stemte på husstandens vegne. Det første halve år holdtes tre generalforsamlinger, derefter var der tale om halvårlige generalforsamlinger, der altid blev holdt i forsamlingshuset.

Medlemsbidraget, der egentlig var en andel i foreningen, blev i 1919 sat op til 5 kr. for gårdmænd og 3 kr. for ”husmænd, tjenestefolk og ligestillede”. Fra 1926 går man helt væk fra standsopdelingen og opkræver i stedet én krone fra alle nye medlemmer uanset stand. ”Klassesamfundet” er på vej ud – også i Brugsen. Det blev også slået fast på generalforsamlingen i november 1919, at ”Medlem kan enhver Mand og Kvinde blive uden Hensyn til Livsstilling”. Medlemmernes indbetalte andele forrentedes i 1920 med 5%, og renterne blev hvert år udbetalt sammen med overskuddet.

Medlemmerne havde en ”kontrabog” i foreningen, hvor varekøbene indførtes. Bogen blev gjort op månedsvis, hvorefter der skulle betales. Af og til måtte det indskræpes, at der ikke kunne ydes kredit herudover, således blev det på generalforsamlingen i 1923 vedtaget, at der skulle kræves 10% i rente for at skyldes ud over en måned og igen i 1927 klages der over den ”overhåndtagende kredit”.

Valgene til bestyrelsen var ofte kampvalg, hvor stemmetallene noteres i protokollen. Ofte blev resultatet dog genvalg. Valgene gjaldt for to år.

Der skulle gå over 50 år af Brugsens levetid, før vi i protokollen kan se, at nogle har rejst spørgsmålet om kvinder kunne vælges ind i bestyrelsen... Vi må konstatere, at det simpelt hen var en tanke, der ikke faldt nogen ind.

Ved brugsforeningens 25-års jubilæum i 1929 var P. Holst Andersen stadigvæk formand. Den øvrige bestyrelse bestod af mejeribestyrer J. Andersen, der var regnskabsfører, landpost N. Hansen, samt fire gårdejere: S. Ebbesen Sørensen, Magnus Jensen, Th. Rasmussen og Anton Pedersen. På dette tidspunkt var medlemstallet steget til 210, og formanden kunne i det trykte jubilæumsskrift glæde sig over, at det ”i den forløbne tid er gået støt og roligt fremad, både økonomisk, i omsætning og i medlemstal”.

Varer

I 1919 blev det fastslået, at butikken skulle holde åbent til kl. 6, fredag dog til kl. 7 og lørdag til kl. 9. Lørdag aften var dengang det foretrukne tidspunkt til at foretage det ugentlige ”storindkøb”.

Varepriserne blev fastsat af uddeler og regnskabsfører i fællesskab. Det var uddeleren, der stod med smerten, hvis folk ikke betalte, lige som svind ud over 1% var hans tab.

Brugsen var i bogstavelig forstand en ”blandet landhandel”. Der forhandlede foruden de almindelige ”kolonialvarer” og fødevarer også manufaktur og isenkram, og allerede fra starten forhandlede korn- og foderstoffer, dog gennem ”Thorsager Lokalforening for Indkjøb af Foderstoffer”.

Fra 1926 forhandlede også benzin, idet der tegnedes kontrakt med ”Det forenede Olie Kompagni” (senere O.K.) om opstilling af et B. P. – benzinanlæg for kompagniets regning.

Et helt særligt problem skulle forhandlingen af spiritus vise sig at blive. Fra begyndelsen kunne ingen være i tvivl om, at der skulle kunne købes både øl og spiritus – og det betød dengang temmelig entydigt brændevin (snaps) – i butikken. Men afholdsbevægelsen greb om sig på

Thorsager Brugsforening indendørs, datering usikker. Muligvis er det butikken, som den så ud efter udvidelsen i 1916, hvor uddelerboligen blev inddraget til butik og ny uddelerbolig blev bygget ved siden af mod syd. Men der er endnu ikke indlagt el, hvilket skete 1916-17. Hvis dateringen er rigtig, må det være uddeler Skaarup i forgrunden og en kommis eller medhjælper i baggrunden. På bænken foran disken ses en eftertragtet vare: klipfisk. Foto fra Brugsens arkiv.

egnen, og i årene omkring Første Verdenskrig begyndte kroerne at blive ”afholdskroer” uden salg af spiritus – hvad der ofte medførte kroens lukning i løbet af få år. Nøjagtig denne skæbne overgik Thorsager Kro i de første år af 1920’erne.

Derfor oplevede også brugsforeningen et pres for at ophøre med salget af spiritus. Det ses første gang ved generalforsamlingen i december 1916, hvor et forslag om at ophøre med salget af spiritus vedtages med 36 stemmer mod 32 – en typisk snert afgørelse. Betingelsen var dog klogt nok, at alle andre handlende i Thorsager også ophørte med spiritussalget, og denne betingelse viste det sig ikke muligt at opfylde. Generalforsamlingen valgte en tre-mands delegation til at forhandle med byens øvrige handlende, men altså uden resultat.

Under forhandlingerne mellem byens handlende om det ømfindtlige spørgsmål kom købmand Uhrbrand i stedet med et modforslag om at ”deponere Spiritusbevillingen i indtil tre år”. Men det forslag forkastedes af brugsforeningens generalforsamling i juni 1917. Derefter ophører notaterne om spiritussalget, som derfor formodentlig er fortsat uændret.

Under og efter begge verdenskrige etableredes der statslager af korn for at sikre den hjemlige kornforsyning. Men statslageret var både under og efter Første Verdenskrig 1914-1918 og besættelsen 1940-1945 på uddelerens egen regning og risiko, og i 1940 blev det bestemt, at han skulle betale 15 kr. i leje af Brugsens kornloft til formålet – i 1948 var lejen steget til 50 kr.

Thorsager Brugsforening ca. 1940. Længen bagud blev bygget til i 1935 og er der i øvrigt endnu. Foto lånt af Aksel Albrechtsen.

F. D. B.

Det var en selvfølge, at Brugsen fra begyndelsen tilsluttede sig F. D. B. - Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger. Fællesforeningen var dannet i 1896 med Severin Jørgensen som formand. Severin Jørgensen blev noget af en høvding i brugsforeningsbevægelsen, og han havde høje tanker om den: ”Andelsbevægelsen har et langt højere og vigtigere formål end at øge befolkningens økonomiske velvære. Dens vigtigste og betydningsfuldeste mål er at løfte befolkningen til et højere moralsk stade, at gøre andelsforeningernes medlemmer til dygtigere, selvstændigere og frem for alt til bedre mennesker”.

Det var også naturligt, at Brugsens bankforbindelse blev Andelsbanken i Århus. Da Andelskassen i Thorsager kom til i 1918 overtog den rollen som bankforbindelse. Alligevel var det helt naturligt at støtte Andelsbanken, da den krakkede i 1925 – det skete ved at stille 2000 kr. i garantikapital i 1925. I 1938 tegnes der for 500 kr. aktiekapital i Andelsbanken.

I 1914 indmeldes Brugsen i Jydsk Andelskulforretning mod et indskud på 300 kr. og i 1914 er man med til at kautionere for Andelcementfabrikken Lindholm. 1922 blev det vedtaget kun at købe kaffe fra FDB's kafferisteri i Kolding. Formanden for Brugsen bevilgedes årligt støtte til at deltage i FDB's generalforsamling

Man stod solidarisk med andre brugsforeninger ved at yde et tilskud, hvis en ”kollega” var kommet i vanskeligheder. Således blev der ydet et tilskud på 20 kr. til Thorning Brugsforening i 1907, og i 1922 ydes 100 kr. til Hornslet Brugsforening (der i øvrigt forlod brugsforeningsbevægelsen for et par år siden og nu er Super Best).

Familieforholdet til brugsforeningsbevægelsen viste man også ved at give 10 kr. til rejsningen af et mindesmærke for bevægelsens store mand Severin Jørgensen i 1926.

I 1932 vedtoges det i løbet af vinteren at give ”medlemmerne med damer lejlighed til at se en af FDB's film samt høre et foredrag”. Det blev derefter almindeligt, at der blev vist en film fra FDB eller holdt et foredrag med emner fra brugsforeningsbevægelsen efter generalforsamlingerne. Titlerne ville næppe ophidse et nutidigt publikum, f.eks. da sekretær Lillienholt fra FDB i 1944 holdt foredrag og viste lysbilleder fra Andelsskolens rejser, eller foredraget af lærer, cand. mag. Julius Laursen fra Andelsskolen i 1949 med titlen: ”Er det rigtigt, at Brugsen er billigst med det Bedste?” Men tiden har været en anden, fjernsyn kendtes ikke, film har været en sjældenhed - og interessen for andels- og brugsforeningsbevægelse har været varm og ægte.

Men ud over at støtte den øvrige andelsfamilie støttede brugsforeningen også lokale formål, som man fandt værdifulde. F.eks. ydede Brugsen fra 1929 årligt et tilskud på 25 kr. til ”Thorsager Folkebogsamling” – et bibliotek, som var oprettet på skolen af den nye førstelærer Laursen. Også andre former for oplysende formål støttede Brugsen: da byens handlende i 1946 samlede ind til gadebelysning, bevilgede Brugsen 50 kr. til etableringen, og derefter bevilgedes årligt 25 – 50 kr. til belysningen.

Til venstre: pause i Brugsen 1937. Fra venstre Heine Jensen, vikar i Brugsen, Else Skaarup (uddelerens datter) og Aksel Albrechtsen, lærling. Til højre: Tømmerskuret, i hvis ende over mod uddelerboligen der var das (W. C.), i baggrunden uddelerboligen. Foto ca. 1937, lånt af Aksel Albrechtsen.

Generationsskifte

Ved generalforsamlingen juni 1940 blev det meddelt, at formanden P. Holst Andersen var syg og ønskede at gå af som formand. Forsamlingen valgte ham i stedet til æresmedlem. Ved den efterfølgende generalforsamling i december 1940 blev gårdejer Johs. Kjeldsen fra Gydegården valgt som ny formand.

Dermed var et generationsskifte indvarslet.

Uddeler Skaarup var ikke rask i sine sidste år som uddeler. Generalforsamlingen i december 1945 rettede kritik mod "Fordelingen af Varer" i butikken, især i manufaktur. Det blev henstillet til uddeleren "at sørge for en bedre Fordeling til børnerige Familier".

Aksel Albrechtsen, der kom til at afløse Skaarup, var udlært fra Brugsen i Thorsager i 1937 og vikarierede i butikken i Skaarups sidste år. Han kan fortælle, at han måtte snige sig til at bestille varer hjem, da Skaarup ikke kunne få sig selv til det – "det var for dyrt".

Men der stod stor sympati omkring Skaarup og hans hustru. I 1944 blev de bevilget en gave i anledning af Brugsens 40-års jubilæum "som Tak for deres Arbejde for Brugsforeningen". Efter Skaarups afgang bevilgedes han en gave på 500 kr. af medlemmerne. I 1955 blev der fremlagt en bidragsliste i Brugsen til en mindesten for Skaarup, der formodentlig er død på dette tidspunkt. Der indkom 263 kr.

I efteråret 1947 tog Skaarup sin afsked efter 38 år som uddeler.

Brugsen i Thorsager har haft et godt rygte, for der indkom 62 ansøgninger til stillingen. Af dem indstillede bestyrelsen fem til generalforsamlingen, men bestyrelsen pegede selv på den hidtidige vikar, Aksel Albrechtsen. Han blev også enstemmigt valgt på generalforsamlingen.

Familien Skaarup ca. 1913. Fra venstre fru Bertha Skaarup med sønnen Ejvind på skødet, uddeler H. C. Skaarup samt den yngste søn Tage. Billedet er lånt af Skaarups barnebarn, Birte Revsbech.

Brugsens personale ca. 1934. Midterst ses Jørgen Knudsen, kommis, hvis søn Ole Knudsen har sendt billedet. Jørgen Knudsen blev senere uddeler ved Karlby Brugsforening fra 1937 til Brugsens ophør i 1977.

AKSEL ALBRECHTSEN 1948 – 1984

Aksel Albrechtsen, der i dag er pensionist og bor nabo til Brugsen i Thorsgade 22, fortæller selv om sin ankomst til Thorsager og tiden som uddeler:

”Jeg er udlært fra Brugsen i Thorsager i 1937, og jeg var kommis i Ebdrup, da Skaarup i Thorsager blev syg i 1945-46. Så blev der lavet en aftale om, at jeg skulle tage til Thorsager og hjælpe. Da så Skaarup holdt op, søgte jeg stillingen her og fik den blandt over 60 ansøgere.

Ved generalforsamlingen sagde Søren Rasmussen om valget af ny uddeler: ”Ja, hvorfor skulle vi skifte, når vi allerede har én, vi kan bruge?” Og Jens Hald fulgte op med at samtykke: ”Ja, det er rigtigt!”. Og så var jeg blevet uddeler i Thorsager. Jeg har hørt rygter om, at der var nogle, der havde andre planer, men det blev jo aldrig prøvet af.

Vi solgte også foderstoffer og gødning dengang, godt nok på bestilling. Men formelt var jeg ansat som uddeler tre steder, og der var tre bestyrelser, en for foderstoffet, en for gødningen – og så Brugsen. Jeg skulle være med til alle bestyrelsesmøder. Det kunne godt være noget af en belastning, og dem der var med, var til dels gengangere. Vi fik det dog slået sammen efterhånden, og senere blev foderstoffet og gødningen så skilt ud fra Brugsen og fik egen uddeler.

Man skulle kunne lidt af hvert som uddeler. F.eks. op til jul, når folk dukkede op med bedstemors 70 år gamle opskrifter på brune kager – her optrådte de gamle mål: en kvint potaske, to lod nelliker etc. Hvem ved i dag, at en kvint er 5 gram, og at 3 kvint er et lod?

Svært kunne det også være, når Mads fra Ellev kom ind med sine to islændere og viste mig dosmersedlen. Jeg lærte efterhånden, at når der stod ”krønike”, så betød det krymmel til lagkagen, men jeg var på den den dag, han skulle have ”krim” – jeg forsøgte mig med creme til konen derhjemme, men det viste sig, at han skulle have en grime til koen, og der må jo siges at være en vis forskel.

Vi havde hele perioden igennem en stærk konkurrence med købmanden om kaffen, og der var nogle, der havde fået den idé, at skønt de ellers handlede i Brugsen, så skulle de have kaffen fra købmanden. Da én af dem ved et bestyrelsesmøde frejdigt erklærede, at han købte sin kaffe hos købmanden, fordi han simpelt hen ikke kunne drikke Brugsens kaffe, satte min kone ham dog til vægs ved at svare: ”Det kan jeg da ikke forstå, for nu har du da lige drukket fire kopper af den...”. Det var også en hentydning til det store forbrug.

Der var også dem, der kun kunne drikke kaffe fra købmand Kjerrumgaard i Rønne. Hans kaffe var vidt berømt. En mand i nabolaget var nødt til at cykle til Kjerrumgaard efter kaffe, fordi det var den eneste, konen kunne drikke. Engang kom han tilbage fra Rønne og havde glemt kaffen. Så listede han ind til mig med en gammel kaffepose og fik mig til at fylde den op med Brugs-kaffe. Konen opdagede det aldrig.

Skellet mellem Brugs og købmand kunne være skarp. Kreaturhandler Blæhr, der boede i det hus, jeg bor i nu, ”ville ikke sætte sine ben i Brugsen” – han handlede hos købmand Hansen nede i ”byenden” over for mejeriet. Men udvalget dernede var efterhånden ikke det bedste, og så kunne han komme i tanker om at komme ind til mig på kontoret og bede mig gå ud i butikken og hente det og det – så han kunne undgå at sætte sine ben i Brugsen.

Til venstre: Thorsager Brugsforenings facade ca. 1950. Bogstaverne kom på bygningen i forbindelse med ombygningen i 1935. Foto lånt af Aksel Albrechtsen.

Til højre: fornemt afrikansk besøg i Thorsager Brugsforening sidst i 1950'erne. Fra venstre formanden Aksel Vorbjerg Nielsen, derefter medlem af bestyrelsen førstelærer Helge Laursen og Edith Albrechtsen. FDB's konsulent, der formodentlig har villet vise afrikanerne et eksempel på en dansk brugsforening, har det ene af uddelerparrets to drenge på skulderen. Foto lånt af Aksel Albrechtsen.

Da Brugsen blev interesseret i at købe Blæhrs ejendom, især på grund af jorden, der grænsede op til Brugsen, ville Blæhr ikke sælge til Brugsen, uanset prisen. Derimod kunne jeg godt leje et stykke jord til have. Efter Blæhrs død købte Meinert Mortensen ejendommen, og så overtog jeg den efter ham.

Byen var fuld af originaler dengang. Men jeg fik godt nok stof til eftertanke engang hvor jeg stod sammen med nogle andre og beklagede mig over, at der ikke var så mange originaler i byen mere. Så var der en af de unge, der havde hørt klagesangen og spontant udbrød: ”I kan være helt rolige, der er andre stærkt på vej!”

Thorsager 1948 – 1984

Albrechtsens 36½ år som uddeler i Thorsager Brugsforening blev en periode med store forandringer. Samfundsmæssigt rummer perioden højkonjunkturen fra ca. 1957 til 1973 – populært kaldet ”de glade tressere”. Velfærdsstaten blev opbygget, og forbruget var i top. For detailhandelen betød det store ændringer: supermarkeder med selvbetjening opstod, storkøbscentre som f.eks. Bilka kom til som konkurrenter omkring 1970. De små købmænd i landsbyerne måtte til gengæld ofte dreje nøglen om. Den ene af Ugelbølles to købmandsbutikker drejede nøglen i 1970, Rostveds eneste købmandsbutik i 1978, den ene af Følles to butikker i 1981.

I vores eget område udviklede Rønde sig fortsat som stærk handelsby, ikke mindst efter at købmand Svend Andersen havde etableret sit supermarked i 1970'erne, hvor nu Super Best er. Rønde Brugsforening flyttede ind i nye lokaler – hvor nu Fakta er – for at tage kampen op, men forblødte i processen og måtte opgive selvstændigheden i 1980. Den fungerede dog foreløbig videre som DB-butik, d.v.s. som ejet af Danmarks Brugsforeninger.

Luftfoto af Thorsager 1955. Egnsarkivet, Feldballe.

I Thorsager forsvandt den sidste af de små købmænd, købmand Hansen over for Mejeriet i ”byenden”, i løbet af 1960’erne, og scenen var derefter overladt til Brugsen og købmand Foged, der havde den gamle købmandsgård (købmand Uhrbrands gamle butik) i mere end en menneskealder fra 1929 til 1969. Derefter overtog købmand Enemark den.

En væsentlig ændring for Thorsager var anlæggelsen af Ryomvej i 1951. Meget hurtigt begyndte der at blive bygget huse langs vejen.

Den helt store ændring kom dog i 1970'erne. Den nye "storkommune" Rønde kommune opstod ved at Feldballe blev lagt sammen med Thorsager-Bregnet i 1968, og Ugelbølle fulgte efter i 1970. Rønde kommunes første borgmester blev gårdejer Erik Holst Pedersen, rundet af andelslægt i Thorsager. Rønde kommune etablerede nu nye boligkvarterer i alle den nye kommunes fire bysamfund. I Thorsager blev det Kløvervangen over for skolen og Trimmelbakken "bag" skolen, der kom til. Desuden byggedes der i efterladte "huller" i byen samt ud ad Stationsvej og dens nye sidegader.

Fra 1962 udstykkedes sommerhusgrunde nord for jernbanen, ud mod Hedeskov. Udstykningen tog især fart i 1970'erne. Endvidere byggedes der fra 1970'erne erhvervsvirksomheder på et nyt erhvervsområde på Nørregade.

Alt dette betød naturligvis øget omsætning for købmand og Brugs. Dertil kom, at pengene begyndte at sidde løse i tresserne, og fra 1970'erne kom der tilflyttere, der tjente deres penge i Århus, hvor lønniveauet var højere end på Djursland.

Som et resultat af udviklingen byggedes der på det nærmeste en ny skole til den gamle skole i 1983.

Men der var også væsentlige ting, der forsvandt på grund af tidens krav. Thorsager Station blev nedlagt omkring 1960, og Andelsmejeriet ophørte i 1970.

Personalet i 1953, foran Tømmerskuret med indgangen til dasset. Der ses fra venstre Villy Bregnhøj, Emil Sørensen, Jørn Madsen (senere uddeler i Rodskov), Tove Hald, Henning, frk. Petersen. Foto fra Brugsens arkiv.

Personale, bestyrelse og medlemmer

Det var endnu i Albrechtsens tid en selvfølge, at uddelerens kone hjalp med i butikken, så Edith Albrechtsen hørte i hele perioden til den faste stab. Herudover var det hende, der stod for opdækning og opvartning ved bestyrelsesmøder og andre arrangementer i Brugsen. Man ansatte ikke alene en uddeler, men et uddelerpar. Den øgede omsætning i perioden betød naturligvis også ansættelse af et større personale. Det gik fra 3 fast ansatte til 8-10 ansatte i perioden – dog ikke alle på heltid.

Formanden Johs. Kjeldsen benyttede uddelerskiftet i 1947 til at trække sig som formand. I hans sted blev Erik Amdi valgt. Efter hans død i 1956 overtog Aksel Vorbjerg Nielsen.

Vorbjerg trak sig tilbage ti år senere. Svend Erik Bach overtog, men trak sig igen året efter. Ny formand blev Henning Jørgensen. Efter hans to-års periode tog Per Høgh to perioder, hvorefter Ove H. Nielsen overtog formandshvervet i 1973. Efter syv år på formandsposten gav han i 1980 stafetten videre til Bent Schmidt.

Bestyrelsen bestod i 1948 af Erik Amdi, Niels Secher Sørensen, førstelærer H. Laursen, Anton Basse, Peter Jensen, Rasmus Solberg og Jens Hald. Altså stadigvæk lutter mænd. Men ved generalforsamlingen i december 1956 rejstes det uundgåelige spørgsmål: var kvinder valgbar til bestyrelsen? Den måtte man lige tygge på. ”Angående damernes valgbarhed blev det vedtaget at udsætte spørgsmålet”, noteres det i protokollen.

I længden lod det sig jo ikke gøre at undgå ”damerne” – snart var man midt i ”de glade tresere” med rødstrømpeoprør og hvad dermed fulgte. 1966 skete det uundgåelige, uden diskussion blev der valgt to kvinder ind i bestyrelsen, endda med det højeste stemmetal: Inge Bach fik 29 stemmer, Ellen Sørensen 28. Førstelærer Laursen måtte se sig fortrængt til en suppleantplads med 24 stemmer.

Forklaringen fik jeg af Aksel Vorbjerg Nielsen, der var formand 1956-1966, og som husker, at kvindernes stemmeret og valgbarhed blev vedtaget i hans formandsperiode, hvor man bestemte, at man inden for den enkelte husstand selv kunne afgøre, om det var manden eller konen, der stemte og var valgbar – men to fra samme husstand kunne altså ikke stemme eller sidde i bestyrelsen sammen. En salomonisk afgørelse – og ”vi var lidt stolte af, at vi havde givet kvinderne stemmeret”, husker Aksel Vorbjerg. Blandt argumenterne blev også fremført, at det faktisk var kvinderne, der stod for det meste af indkøbene i Brugsen. Svend Erik Bach, der blev formand efter Vorbjerg, husker også, at kvindernes indtog i bestyrelsen var helt udramatisk, ”de stillede op og blev valgt, og alle syntes, det var glimrende”, siger Svend Erik Bach.

Efter dette lidt historiske valg bestod bestyrelsen af Svend Erik Bach (formand), P. Høgh, Aksel Rasmussen, Henning Jørgensen, Reinholt Amdi, Inge Bach og Ellen Sørensen. De to kvinder scorede i øvrigt også ved generalforsamlingen to år senere de største stemmetal.

Ved udgangen af perioden var der også to kvinder i bestyrelsen, der efter generalforsamlingen december 1983 bestod af Bent Schmidt (formand), Kaj Andersen, Finn Hansen, Karen Strandgaard, Anna Andersen, Ulrik Søgaard og Karl Rasmussen.

Foruden kvindernes indtog i bestyrelsen er det karakteristisk, at den ikke mere er domineret af gårdejere. Vejmand Henning Jørgensen blev i 1967, 63 år efter Brugsens oprettelse, den første

ikke-gårdejer i formandsstolen. Efter ham fulgte endnu en gårdmand, Per Høgh, men siden hans fratræden i 1973 har der ikke været gårdmænd i formandsstolen. Gradvist er gårdmændene også forsvundet fra bestyrelsen i det hele taget – i dag er der ingen gårdmænd tilbage i bestyrelsen.

Omsætning og varer

Ved Albrechtsens tiltræden var omsætningen på omkring 400.000 kr. om året. Ti år senere var den på omkring 700.000 kr. Millionen nåede man første gang i 1965. Ved Albrechtsens afgang i 1984 var den 6.762.000 kr. Men den voldsomme inflation i 1960'erne og 70'erne er en del af forklaringen.

Overskudet udbetaltes typisk med 5-6%. Efter at man i 1962 så småt gik over til kontant betaling, deltes overskudet, så man fik 3% ved kontant betaling og derefter kun 2 eller 3% yderligere ved årets slutning. Meningen var selvfølgelig at animere medlemmerne til at betale kontant – generalforsamlingen i 1966 besluttede, at herefter skulle alle betale kontant.

Fra 1948 gik man over til kun at gøre varelageret op én gang årligt. Den halvårige opgørelse var ellers en af bestyrelsesmedlemmernes mest krævende pligter. Butikken blev som regel lukket

Thorsager Brugsforening omkring 1950. Er facaden ved at blive bygget om? I den hvide kittel uddeler Aksel Albrechtsen, af hvem billedet er lånt.

den dag, opgørelsen foregik. Man havde allerede i begyndelsen af 1940'erne opgivet de halvår-
lige generalforsamlinger til fordel for en enkelt generalforsamling i november eller december.

Fra 1968 gik man over til at lade den årlige optælling foretage af personalet ved hjælp af noget
så moderne som en regnemaskine. For at bestyrelsen ikke skulle føle sig helt sat til side, fik de
dog lov at foretage stikprøvekontrol...

Albrechtsen overtog en meget skrantende korn- og foderstofafdeling, faktisk var der kun en
enkelt kunde tilbage. Sammen med bestyrelsen besluttede han at gøre noget alvorligt ved det.
Der blev indrettet pakhus ved Brugsen, hidtil havde den ligget ved stationen. Der blev indkøbt en
kværn og en triør til pakhuset, så man herefter kunne levere både malet korn og såsæd. Foder-
stofafdelingen blev efterhånden en blomstrende forretning.

Det samme skete med gødningsafdelingen. Da formanden for gødningsforeningen blev syg,
blev det besluttet også at lade gødningssalget foregå gennem Brugsen.

Men der var stadigvæk tale om tre foreninger med hver deres bestyrelse og formand. Og
Albrechtsen var uddeler for dem alle tre og deltog i alle tre hold bestyrelsesmøder. Det hjalp, da
Foderstofafdelingen var blevet så omfattende, at man måtte udskille den med egne bygninger og
egen uddeler. Det skete i 1956, hvor den hidtidige lagermand Emil Sørensen ansattes som foder-
stofuddeler.

”Brugsen forærede foderstoffens bygningerne”, husker Albrechtsen. ”Senere da foderstoffens
var ophørt og vi havde brug for bygningerne til udvidelse og P-plads, ville de minsandten ikke
sælge. Det endte med, vi måtte købe ”vore egne” bygninger dyrt tilbage.”

*”Foderstoffens” blev efterhånden en dominerende nabo, her foto fra ca. 1965. Egnsarkivet, Feld-
balle.*

I 1966 kom der et nyt OK-tankanlæg til. Det blev i 1976 ændret til en selvbetjeningstank med seddelautomat. Benzinsalget var stigende i hele perioden – privatbilismens tidsalder mærkedes.

1968 begyndte Brugsen også at sælge mælk. Og i 1976 foretog man et dristigt spring ved at etablere en slagterafdeling. Det var usædvanligt ved så lille en Brugs. Der var da også indkø-ringsvanskeligheder, men det blev med tiden et stort aktiv.

Andre varegrupper ophørte man med: isenkram i 1977 og malervarer i 1980. Disse varer var blevet urentable, formodentlig efter at købmand Foged i 1970 havde oprettet Thorsager Tømmerhandel i det nedlagte mejeri – få år senere flyttet ud i erhvervsområdet på Nørregade.

Ombygninger og udvidelser

1960'erne og 70'erne var en tid, der bragte store ændringer. For Brugsen i Thorsager blev der ikke alene brug for stadige ændringer i butikken, men også ombygninger og udvidelser.

I 1960 ragte man den gamle bygning ned og opførte en ny trukket længere væk fra gaden. Samtidig udvidede man ved at opføre en mellembygning mellem butikken og uddelerboligen. Og så gik man over til selvbetjening. Stiftstidende skrev 10. november 1960: ”Det nye forretningslokale er på 160 m² og indrettet til delvis selvbetjening, en idé der med det samme slog an. Desuden er der indrettet kontor i den nye bygning, og man har fået en telefonlinje mere. De samlede udgifter beløber sig til 90.000 kr.” Arbejdet blev for størstedelen udført af lokale håndværkere, bl.a. murermester Børge Sørensen og tømremester J. V. Laursen.

Brugsen efter udvidelsen i 1960. Den gamle bygning er ragt ned, og den nye facade er trukket væk fra gaden. Foto lånt af Aksel Albrechtsen.

Albrechtsen husker et replikskifte i bestyrelsen, da ombygningen blev planlagt. Der blev holdt omhyggeligt hus med pengene, så formanden Aksel Vorbjerg så til sidst fast på uddeleren og spurgte: ”Kan vi så være sikre på, at overslaget holder?” Det bekræftede Albrechtsen, hvorefter Vorbjerg tilfreds konstaterede: ”Uddeleren garanterer for, at overslaget holder, så hvis det ikke gør, betaler han selv resten!” Til alt held for uddeleren holdt overslaget...

1967 udvidede man butiksarealet med yderligere 60 m² ved at inddrage en del af uddelerboligen til toilet og frokoststue. Prisen var beregnet til omkring 80.000 kr., men den blev i den sidste ende 127.000 kr. Her holdt overslaget altså ikke - højkonjunktoren betød voldsomme prisstigninger og inflation.

Den helt store ombygning og udvidelse kom i 1976. Uddelerbygningen blev nedrevet og gav plads til en udvidelse af butikken. Samtidig købtes Kærvej 1, hvis have indrettedes til P-pladser, mens huset udlejedes. Nabo huset til Brugsen, Trine Rasmussens hus, blev også købt, men med den klausul, at Trine kunne blive boende – udenomsarealerne indgik derimod i udvidelsen. Næste nabo hus købte Albrechtsen privat – tiden med tjenestebolig var altså forbi – mens jorden, der grænsede op til Brugsen, blev købt af Brugsen og brugt til parkering, se billede herunder og på side 54.

Undervejs blev man enig om også at indrette en slagterafdeling. Og i kølvandet på udvidelsen fulgte et kommunalt krav om flytning af tankanlægget og inddragelse af omgivende arealer til gadeudvidelse.

Prisen var beregnet til 450.000 kr. men blev betydeligt højere. Det kostede store økonomiske problemer i de følgende år, men fra begyndelsen af 1980'erne var man ved at have forvundet ”smerterne”. Det nye selvbetjeningstankanlæg betød en stor stigning i benzinsalget, og slagterafdelingen blev også et aktiv efter nogle vanskelige indkøringsår.

Brugsen efter ombygning og tilbygning 1976. Uddelerboligen er væk – i stedet ses ny tilbygning og udvidet parkeringsplads. Foto lånt af Aksel Albrechtsen.

Bestyrelsen forsøgte at være mere synlig, f.eks. ved at stille op til vinsmagning og andre arrangementer i Brugsen, og man begyndte at dele reklamer ud, ligesom man fortsat støttede lokale formål som byfest, idrætsforeningens arbejde, forsamlingshuset, rideskolen.

Generalforsamlingerne begyndte igen at trække omkring 100 medlemmer af huse, men så gav Brugsen også smørrebrød, to øl og en enkelt dram. Bagefter musik til den lokale Leon Brandenborgs orkester. ”God stemning”, noteres der 1983.

Dette på trods af, at man kunne notere stigende konkurrence fra storcentrene, f.eks. OBS i Randers, og fra Rønde, hvor den nye DB-brugs noteres som konkurrent i 1981. Fra 1977 var den første discountbutik kommet til Danmark med det tyske ALDI, og i 1980'erne kom de første discountbutikker til nabobyerne.

Mens Brugsen i Rønde altså omkring 1980 mistede sin selvstændighed, netop på grund af det store supermarkedsbyggeri, hvor der nu er Fakta, holdt man fanen højt i Thorsager. ”Det er af stor betydning, at medlemstallet er så stort som muligt, så udbygningen af brugsforeningsbevægelsen som en folkelig bevægelse kan fortsætte”, erklærede formanden i sin beretning i 1981.

Og medlemstallet steg støt i Thorsager. 1983 meldes om 27 nye medlemmer, hvorefter medlemstallet nåede op på 411.

Omsætningen steg i 1983 fra 6.206.000 kr. til 6.762.000 kr., og overskudet fra 18.000 til 68.000 kr. Brugsen var igen på ret kurs. Et passende tidspunkt at trække sig tilbage på, mente Albrechtsen åbenbart. ”Vi har med sorg fået Albrechtsens afskedsbegæring pr. 1. juli 1984”, noteres det fra et bestyrelsesmøde 2. januar 1984. Albrechtsens efterfølger blev Poul Rs. Poulsen.

Personalet foran indgangen til den nye udvidelse i 1976. Der ses fra venstre uddeler Aksel Albrechtsen, Mona Jensen, Edith Albrechtsen, Tove Jensen (førstedame hos Aksel i mange år), samt lederen af slagterafdelingen Grethe Eliassen. Foto lånt af Aksel Albrechtsen.

POUL RS. POULSEN 1984 - 1995

Poul Rs. Poulsen er i dag efter nogle travle år som ansat i Danmarks Uddelerforening pensionist og bor i Rughaven i Thorsager – om end han stadigvæk har bijobs som aktivitetsmedarbejder i OK, regnskabsfører m.m. bl.a. i brugsforeninger i nabolaget. Om sine år som uddeler i Thorsager Brugsforening fortæller han:

”Der var godt en halv snes ansøgere til stillingen som uddeler i 1984, tre af dem blev indstillet, og blandt dem mig. Jeg var uddeler i Termestrup og havde brug for nye udfordringer, og da Brugsen i Thorsager havde et godt rygte, besluttede jeg at tage chancen.

Ansættelsessamtalen foregik på FDB's personaleafdeling i Viby. Det kan jo godt være en lidt anspændt stemning, men det løste vældigt op, da Ulrik Søgaard interesseret spurgte, om min kone var god til at lave æblekage. Det viste sig at Albrechtsens kone Edith lavede en knippel god æblekage, og den var højt skattet ved bestyrelsesmøderne. Jeg kunne berolige med, at jeg mente, at Tove godt kunne tage konkurrencen op. Om det gav udslaget, ved jeg ikke, men jeg fik stillingen, og den gode stemning var anslået fra starten. Og Toves æblekage viste sig at leve op til bestyrelsens forventninger...

Bestyrelsesmøderne i det lille lokale blev lidt af et problem for mig, for der var syv bestyrelsesmedlemmer, og de røg alle kraftigt. Kun jeg røg ikke, så jeg havde som regel hovedpine efter bestyrelsesmøderne.

Det var dengang nærmest som en selvfølge uddelerkonen, der stod for traktementet ved bestyrelsesmøderne, ligesom hun også hjalp til i butikken. Min kone blev den sidste, der påtog sig den opgave.

Uddeleren selv var stadigvæk til stede i butikken fra tidlig morgen til sen aften – også det er ophørt efter at åbningstiderne er øget så voldsomt. Men jeg havde det stadigvæk lige som Albrechtsen, der fortalte mig, at han engang syntes, at han havde brug for at komme væk og mærke lidt frisk luft, og så gik han en tur ud i Ellev Enge med hunden. Men det blev ingen nydelse, for han kunne ikke lade være med hele tiden at kikke sig over skulderen for at se, om nogen opdagede, at han gik og dangderede den derude i det fri. Og hvad nu, hvis nogen af kunderne kom i butikken og spurgte efter ham?

Stemningen i Brugsen stod og faldt med uddeleren, og det forventedes, at han var til disposition i hele åbningstiden og også havde tid til at snakke med kunderne.

Det kunne jeg faktisk rigtig godt lide. Derfor tog jeg så vidt muligt selv alle varetterne, hvor jeg kom ud til kunderne og kom til at kende dem godt. Jeg betragtede det også som en kær opgave at snakke med folk, der var i problemer på den ene eller anden måde, og at være et skattet kontakttled for enlige. Nogle steder, hvor enlige lå syge, lagde jeg selv varerne på plads i køleskab og fryser. Det eneste problem var, at jeg som ikke-ryger måtte sige nej tak til den obligatoriske cigar, som jeg altid blev budt på – det hørte sig til.

Vi kom helt automatisk tæt på kunderne, for vi vidste altid i god tid, hvem der skulle have sølvbryllup etc., for de kom jo og bestilte varer hos os og diskuterede, hvor meget, der skulle til o.s.v. Det kunne udvikle sig til en snak om mangt og meget.

Albrechtsen havde været meget fremsynet, da han oprettede en slagterafdeling, men jeg havde nogle problemer med den i starten. Da jeg fik Susanne ansat, ændrede det sig, og inden længe kunne vi levere kød til Brugsen i Mørke, Tirstrup, Vrinner, Tved, Helgenæs. Da hun var uheldig at komme til skade ved en kødsav, var vi på den. Jeg fik selv lært at skære kød ud, men engang – endda på min sidste arbejdsdag i slagterafdelingen - blev jeg for ivrig og fik to sener skåret over og måtte have armen i gips – og selvfølgelig var det også lige et par dage før den ældste af vore piger skulle giftes, så det blev et lidt specielt bryllup for mig.

Jeg var meget optaget af at skaffe aktiviteter, som de lokale var nødt til at komme til Brugsen for. Loyaliteten over for den lokale butik var nemlig klart ved at tage af, og kun ved at have aktiviteter som tips og lotto og senere posthus kunne vi holde kunderne fast. Folk er blevet meget mobile og går efter de bedste tilbud, uanset om de finder dem i Thorsager, Rønne, Randers eller Århus.

Der hørte ikke uddelerbolig til Brugsen i Thorsager, så vi købte hus i Rughaven og har befundet os godt ved det. Vi fik gode naboer og venner og faldt hurtigt godt til i lokalsamfundet.

Poul Poulsen mellem forgængeren Aksel Albrechtsen, uddeler 1948-1984, til venstre, og efterfølgeren Keld Madsen, uddeler fra 1995. Billedet er taget i Brugsens vinafdeling i anledning af jubilæet af Jess Per Rygaard.

Jeg har været aktiv i det lokale foreningsliv og har sat stor pris på det. De unge, der vælger det fra i dag, snyder sig selv for meget. Vi har brug for disse lokale fællesskaber, og deres tid skal nok komme igen. Jeg har nydt de mange kontakter, det gav – det giver en rigere hverdag og passede i øvrigt fint sammen med uddelerhvervet.

Jeg var med til at stifte fjernvarmeverket, der kører flot i dag, ikke mindst takket være en dygtig varmemester. Økonomien er ved at være i orden efter nogle svære år. Jeg har også været med i Andelskassens bestyrelse i et par omgange, og jeg er med i Djursland-Mols Spillemandsdrag, hvor jeg er kasserer. Jeg har også overtaget kassererhvervet i Optimistklubben – i øvrigt efter Albrechtsen, der har været med i klubben, siden han gik af som uddeler i 1984.

Jeg har også været meget engageret i den foreningsmæssige del af brugsforeningsbevægelsen. Før jeg kom til Thorsager var jeg i 6 år formand for FDB's kredsbestyrelser på Djursland, men det trak jeg mig fra, da jeg mente, det var for meget sammen med uddelerjobbet i Thorsager. Men så kom jeg ind i Danmarks Uddelerforening i 1988, og da de to uddelerforeninger (for de selvstændige og de FDB-ejede brugere) fusionerede, blev der et job ledigt her. Jeg var da 55 år gammel og måtte spørge mig selv, om jeg skulle være uddeler min tid ud eller søge nye udfordringer, mens det var muligt. Så jeg søgte og fik jobbet og fik 6-7 spændende år ud af det – men vi blev boende i Thorsager, for her er vi faldet godt til, og her bliver vi vores tid ud!

Thorsager marts 1982. Til højre præstegårdsladen, i baggrunden ses Brugsen og bag den den meget dominerende foderstofbygning. Foto fra Marinus Sørensen: Thorsager Præstegårds historie, Thorsager Menighedsråd 1996, side 24.

Thorsager 1984 – 1995

Udbygningen af Thorsager kom til at foregå i et noget roligere tempo i Poulsens periode end i de foregående 1960'ere og 1970'ere. Perioden prægedes af ”økonomisk genopretning” under regeringen Schlüter (1982-1993), og det betød dæmpning af forbruget og en langsommere samfundsudvikling. Lukningerne af de små butikker fortsatte: både Ugelbølle, Følle og Bjødstrup mistede deres sidste købmandsbutik – og i 1992 ramte butiksdøden også Thorsagers købmand, så Brugsen fra dette år har været eneste dagligvarebutik i Thorsager. I Feldballe ophørte brugsforeningen (oprettet i 1915) til gengæld i 1991 – efter nogle år under Kolind Brugsforening (1983-1991) blev den ændret til købmandsbutik.

På trods af økonomisk afmatning er det forbløffende, hvor meget der faktisk skete i Thorsager på den trods alt kun halve snes år.

Parcelhusområdet på Trimmelbakken udbyggedes. Der byggedes almene boliger og pensionistboliger på Dalgårdsvej og andelsboliger på Thorsgade.

Rønde kommunes anden børnehave, Thorsager Børnehave, blev bygget i samme område.

Udviklingen gjorde, at en kreds af borgere – og blandt dem uddeler Poulsen – oprettede Thorsager fjernvarmeværk. Værkets første år blev ikke nemme, bl.a fordi udbygningen af Thorsager blev langsommere i 1990'erne end i 1980'erne.

Erhvervsområdet langs Nørregade udbyggedes, og sommerhusområdet nord for jernbanen udbyggedes til næsten nuværende udstrækning.

Personale, bestyrelse og medlemmer

Ved Poulsens tiltræden var der godt 400 medlemmer i Brugsen. Ved hans fratræden nærmede medlemstallet sig det dobbelte.

Omsætningen var i 1984 på godt 7,5 mill. Ved hans fratræden var også den næsten fordoblet, idet den lå omkring 14 mill. kr.

Poulsen fortæller selv om sin aflønning, at den bestod af en basisløn på omkring 200.000 kr. for de første 3 mill. kr. i omsætning. Derefter kom et omsætningstillæg på en procentdel af omsætningen – en procentdel, der aftrappedes, jo højere omsætning. Hertil kom dækningsbidrag vedr. overskud, pensionstillæg på 12 %, samt boligtilskud. De ”gamle” uddelere var vant til alene at få en procentdel af omsætningen samt gratis tjenestebolig, nu var der altså tale om en sikret basisløn og boligtilskud i stedet for tjenestebolig. Nyt var også pensionstillægget. Det hele var begyndt i 1950'erne med, at de fleste uddelere, herunder altså Thorsagers, overgik til overenskomstmæssig aflønning efter de såkaldte ”mønsterkontrakter”, der blev forhandlet mellem Brugsforeningernes Arbejdsgiverforening og Uddelerforeningen. Aflønningen i dag sker efter de samme principper som i Poulsens tid.

Skikken fra Albrechtsens periode med at lade bestyrelsen stille op i butikken til forskellige arrangementer som smagsprøver på ost og vin og andre specialvarer fortsatte. Det var med til at øge medlemstallet. Brugsens 85-års fødselsdag i 1989 blev fejret ved at bestyrelsen serverede jordbærchampagne og kransekage i butikken, samt saft og balloner til børnene, mens 90-års ju-

bilæet fejredes i 1994 med grillstegt gris og salat samt kræmmermarked på P-pladsen. Successen var så stor, at man var nødt til at gentage arrangementet året efter.

Bestyrelsen var i det hele taget både meget aktiv og meget fantasirig. En kættersk tanke: kunne det hænge sammen med de mange kvinder i bestyrelsen? Der var ”kød-dag” i Brugsen i samarbejde med Rønde Husmoderforening, ”brød-dag” i samarbejde med den lokale bager Ole Andersen. Der var årlige ture til Djurs Sommerland med billige billetter. Julebanko i forsamlingshuset i november blev et fast programpunkt, og det samme blev uddeling af gløgg og æbleskiver i butikken to dage i julemåneden, og så var der i øvrigt hvert år i december ”10%-uge” med 10% rabat på alle varer. Der blev også tænkt på børnene – for dem blev der arrangeret konkurrencer, f.eks. om kastanjefigurer, og der blev endda også tænkt på hundene, idet hundene kunne få udleveret smagsprøver på hunde-godbidder, hvis de kunne levere en eller anden god hundekunst. 15 lækkersultne Thorsager-hunde klarede prøven, vist nok uden de helt store kontrolforanstaltninger... En enkelt Thorsager-borger, der forsøgte sig med hundekunster, fik derimod ikke lov at ”bestå eksamen”.

Formand for bestyrelsen var siden 1980 Bent Schmidt. Hans beretninger afspejler brydningerne inden for brugsforeningsbevægelsen. I 1986 glæder han sig over, at FDB’s ledelse endelig har erkendt, at ”det er nødvendigt at søge tilbage til Brugsens særpræg, herunder andels- og brugsforeningsbevægelsens idégrundlag, samt have øjne og ører åbne over for hvad der rører sig ude blandt medlemmerne og i samfundet”.

I 1988 overtog den nuværende formand Søren Svane Hansen posten. Han har i sin første beretning drøje hug til FDB’s prispolitik over for de små brugser, idet den betød, at varerne blev dyrere for dem, og billigere for de større brugser, der kunne opnå store mængderabatter: ”Vi har underskrevet samhandelsaftalen med FDB, men det er bestemt ikke udtryk for, at vi er tilfredse med den. Vi synes faktisk, den er bunduretfærdig... det er unfair konkurrence i vor egen organisation...” Alligevel holder loyaliteten over for bevægelsen også til dette: ”Men vi må jo bearbejde problemet indefra... vi er jo Brugs-folk”.

I samme beretning omtaler formanden, at der er blevet skåret en time af åbningstiden ved at lukke kl. 19 om fredagen i stedet for som hidtil kl. 20. Bevægelsen gik stadigvæk i retning af at reducere åbningstiden på grund af udviklingen i samfundet hen mod en kortere arbejdsuge.

Et kvart århundrede efter at de første kvinder var valgt ind i bestyrelsen – det skete i 1966 - oplevede Brugsen fra 1991 til 1993 at have en bestyrelse, hvor kvinderne var i flertal. Bestyrelsen bestod i denne periode af Søren Svane Hansen (formand), Marianne Rygaard (næstformand), Eva Thomsen (sekretær), Anne Grethe Johnsen, Annalise Glob, Jens Refsgaard og Jan Hansen. Da Eva Thomsen i 1993 efter 8 år i bestyrelsen ikke ønskede genvalg og blev erstattet af Steen Andersen, var der igen mandligt flertal – men dog stadigvæk en pæn ligelig fordeling mellem kønnene.

1991 skiftede Brugsen navn til ”Dagli’ Brugsen” – og gik dermed ind på et nyt vareprogram fra FDB. ”Vi har store forventninger til det nye koncept”, erklærede formanden, og forventningerne blev også indfriet i de følgende år. Et par år efter fulgte det nye reklameslogan for Dagli’ Brugsen: ”Frisk, billig og lige i nærheden” – og det er lige hvad vi er, mente formanden.

Brugsen forsøgte stadigvæk at markere sig som en aktiv medspiller i det lokale samfund. Der blev givet tilskud til byfesten og til TRIF, og i 1988 giver man 5 øre pr. liter solgt benzin

til forsamlingshuset. Børnehaven og børnehaveklasse fik foræret en ”legebrugs” og man sponsorerede træningsdragter til TRIF’s pige håndboldhold. Brugsen gik også med i fjernvarmen fra starten. TRIF’s badminton-ungdomsspillere og seniordrenge i fodbold kom også til at nyde godt af Brugsens gavmildhed. Af en helt anden art var gaven til Thorsager kirke: Brugsen sponsorerede garnet til den nye alterdug, som det tog to år at gøre færdig. Et hold Thorsager-damer: Anna Rasmussen, Ane Margrethe Christiansen, Inger Rønde, Tove Poulsen, Edith Jensen og Metha Jensen stod for udførelsen, Elise Jensen for tegningen.

Omsætning og varer

Omsætningen fordobledes i Poul Rs. Poulsens periode fra godt 7 mill. kr. til godt 14 mill. kr. Overskudet var svingende, men var traditionelt på mellem 100.000 kr. og 200.000 kr.

De sidste år af 1980’erne var meget vanskelige, da regeringen i 1987 gennemførte den drastiske ”kartoffelkur”, der skulle sænke forbruget i samfundet – hvilket lykkedes til fulde, også i Thorsager, hvor der meldes om omsætningstilbagegang i 1989 – men alligevel et pænt overskud.

2. januar 1990 åbnede postkontoret i Brugsen. Her var man så heldig at få medhjælpen fra det tidligere postkontor Helga Nielsen til at flytte med over i Brugsen, så overtagelsen gik uden problemer. Helga blev i butikken indtil 1. januar 1993.

Slagterafdelingen blev gradvist et stort aktiv, hvilket var muligt fordi man kunne levere kød til andre Brugser. I 1990 meldes der om et salg på over 1 mill. kr. ud af huset fra slagterafdelingen. ”Vores slagter Susanne Rosendahl har gjort det igen, nu leverer vi også kød til Tirstrup Brugs, så nu leverer vi dobbelt så meget kød ud af huset som vi selv sælger fra butikken”, lyder det på generalforsamlingen. 1995 fejredes Susannes 10-års jubilæum i slagterafdelingen.

Men den allerstørste omsætningsfremgang havde man dog på benzin. Fra 1985 fik man oktan 96 i tanken, og det betød, at selv om der kom en tank mere i Thorsager (på Ryomvej) øgedes benzinsalget med 42%. En heftig diskussion opstod derefter i bestyrelsen, om man skulle gå over til at sælge benzin på kontokort – ”det blev vi aldrig helt enige om”, fortæller Poulsen, ”der var to, der var imod til det sidste, men efter at afgørelsen var truffet, har de da indrømmet, at det var den rigtige beslutning”. Kontokort-automaten kom i 1996 sammen med en ny pumpe til oktan 95 blyfri, og det stærkt stigende salg herefter gjorde hurtigt al skepsis til skamme.

Det diskuteredes meget, om man skulle gå over til at tage imod dankort - endnu i 1986 udskydes beslutningen. Sommeren 1988 gik man over til at tage kort, men uden af have dankortterminal. Bestyrelsen tøvede, men da 12% af omsætningen allerede det første år gik gennem dankort, forsvandt skepsisen, og i 1994 fik man dankort-terminal integreret i kasseapparaterne.

Velstandsudviklingen i samfundet betød, at vinsalget blev en afgørende faktor i konkurrencen mellem dagligvarebutikkerne. Brugsen i Thorsager var godt med på området, og en af bestyrelsens måder at komme i kontakt med medlemmer og kunder på blev at stille op til uddeling af smagsprøver på vin – fra 1995 præsenterede bestyrelsen ”månedens vin” i butikken hver den første fredag i måneden.

Som nævnt var slutningen af 1980’erne vanskelige år på grund af afmatningen i samfundet.

Til gengæld kom der en mærkbar omsætningsfremgang, da Enemarks købmandsbutik lukkede i 1992. Hertil kom, at Brugsen herefter kunne overtage tips og håndkøb (apotekervarer), som Enemark hidtil havde haft, og det betød ud over omsætning også bedre mulighed for at fastholde kunder og skaffe nye. Det første år var fremgangen på over 40%. Det gjorde en udvidelse af butikken tvingende nødvendig.

Ombygning og udvidelser

En væsentlig forbedring af butikken var det, da man i 1986 fik vindfanget bygget til. I de følgende år skete jævnlige forbedringer. Nyt tag på butik og garage, isolering, nyt gulv og ændring af lager for 75.000 kr. i 1985 blev finansieret af driften. Ny P-plads ligeledes.

Efter lukningen af Enemarks butik stod det klart, at Brugsen skulle foretage sig noget helt ekstraordinært for at fastholde de lokale kunder i Thorsager. Formanden Søren Svane Hansen kunne på generalforsamlingen i 1993 berette om ”nærmest paniske scener fredag aften og lørdag formiddag”, om lange køer ikke alene ved kasserne, men også på parkeringspladsen. Sommeren 1992 drøftes en kommende udbygning på 170 m² og en udvidelse af parkeringspladsen. En forudsætning for udvidelsen var imidlertid, at man kunne købe foderstoffens bygninger, der på dette tidspunkt var ejet af DLG (Dansk Landbrugs Grovvarereselskab).

Efter nogle seje forhandlinger gik handelen med DLG i orden, og areal og bygninger købtes for en halv million kr. Hurtigt efter gik arbejdet med nedrivninger af lagerbygning og silo i gang, derefter licitation på byggeriet, der for en stor del blev udført af lokale håndværkere: murerarbejdet af Per Kristiansen, tømrerarbejdet af Ole Møller, malerarbejdet af Peter Laier, P-pladsen af Hans Holst. ”Vi gik bevidst efter så lokale håndværkere som muligt. Man behøver hverken tage til Århus, Randers eller Grenaa efter kapaciteter – vi har dem lige ved hånden”, bemærkede Søren Svane Hansen på den efterfølgende generalforsamling.

1. december 1992 kunne den officielle indvielse af Brugsens hidtil største udvidelse afholdes. Borgmester Vilfred Friberg Hansen klippede den røde snor, og så kunne kunderne strømme ind til en butik, der tog sig ud som ny. Stoltheden blandt bestyrelse, medlemmer og uddeler og det øvrige personale var til at få øje på.

Prisen for hele herligheden, incl. købet af DLG, løb op i små to mill. kr. ”Men vi er et velkonsolideret foretagende, så vi klarede os igennem ved at optage et lån i Andelskassen på 585.000 kr. og udvide vores kassekredit med 400.000 kr.”, kunne formanden berette.

Herefter var Brugsen akkurat som i ”de gode gamle dage” en rigtig ”blandet landhandel” – blot bestod blandingen nu af andre dele end dengang man først og fremmest skulle betjene landmændenes behov. Nu kunne man ud over de normale fødevarer levere apotekervarer, tips og lotto on-line, man havde posthus, der var kopiering og fax, man udlejede porcelæn, modtog tøj til rensning – ”og hvis der skal leveres 20 stk. smørrebrød til en fest, så klarer vi også det”, blev det udmeldt på generalforsamlingen i 1993.

Også Brugsens mindste kunder var glade ved udvidelsen i 1992. Foto lånt af Poul Rs. Poulsen

Fra receptionen i 1995 i anledning af uddelerskiftet. Fra venstre ses Grethe Thomsen, Poul Rs. Poulsen, Tove Poulsen og Kurth Thomsen. Foto fra Brugsens arkiv.

KELD MADSEN 1995 –

Ved Poulsens fratræden var der 6 ansøgere til stillingen som uddeler. Blandt de 6 valgte bestyrelsen Keld Madsen, der kom fra en stilling som uddeler i Vrinner.

”Jeg søgte til Thorsager, fordi jeg vidste, det var en sund og god forretning”, fortæller Keld Madsen. ”Jeg trængte til nye udfordringer efter nogle år i Vrinner, og Brugsen i Thorsager var omtrent dobbelt så stor som den i Vrinner. I Vrinner var jeg chef for fire ansatte, i Thorsager var der 12-13 ansatte. Desuden havde den en slagterafdeling, og det syntes jeg lød spændende. I øvrigt havde jeg selv modtaget kød fra Thorsager i 3-4 år i Vrinner, så jeg vidste, at der var præcision og kvalitet i Thorsagers slagterafdeling. Dertil kom, at jeg vidste, at der var truffet beslutning om et nyt tankanlæg til benzin, og at man havde købt naboen DLG og rådede over nabohuset Thorsgade 24, så Brugsen var på alle måder fremtidssikret.

Til avisen udtalte den nye uddeler, at han ønskede at satse kraftigt på ferskvarerne, altså kød, pålæg, frugt og grønt.

”Mine forventninger til jobbet i Thorsager er bestemt ikke blevet gjort til skamme”, forsikrer Keld Madsen. Jeg har i hele perioden haft et godt og humørfyldt personale, og slagterafdelingen med Susanne og senere også Torben er præcis det aktiv, jeg havde forventet“.

Benzinsalget slår alle rekorder, og jeg synes også, at både vinafdelingen og frugt- og grøntafdelingen er blevet store aktiver for os.

Thorsager 1995-2004

Første del af perioden, frem til 2001, var på landsplan præget af et økonomisk opsving, der derefter tabte pusten. Her i jubilæumsåret tales der om, at et nyt opsving ligger lige om hjørnet – men det lader endnu vente på sig.

Thorsager bymidte fik sin første lokalplan i 1997. Det betød en del gadereguleringer, bl.a. rundkørsel i krydset Vestergade-Stationsvej, og temmelig ubekvem for Brugsen blev huset Thorsgade 24, som Brugsen havde købt til nedrivning i tilfælde af en fremtidig udvidelse, erklæret ”bevaringsværdig”, hvilket betyder, at det ikke kan nedrives eller ændres væsentligt uden kommunens tilladelse.

Thorsager fik sin anden børnehave ”Lille Arnold” i 1998, og skolen blev udvidet nok engang i 2002. Der blev taget fat på en ny udstykning på Hvedevangen. Bageren Ole Andersen lukkede i 2003 og i stedet kom der pizzeria i bygningen. Bagerbutikken havde ellers eksisteret længere end Brugsen, og endda i samme slægts eje.

Her i jubilæumsåret er der godt nyt for udviklingen i Thorsager, idet der er 14 nye almene boliger på vej i den gamle købmandsgård og på grunden, hvor der tidligere har været kro og telefoncentral (Vestergade 2), og der er 10 nye andelsboliger på vej på den gamle farvergårds grund og ”gartnergrunden” (Thorsgade 32-34) over for forsamlingshuset.

Personale, bestyrelse og medlemmer

”Jeg har været så heldig i hele min uddeler-periode at have haft et godt personale. Vi er i dag 22 på lønningslisten, mod ca. det halve da jeg kom hertil for otte år siden. Slagterafdelingen passes suverænt af Susanne Rosendahl, assisteret af Torben. Susanne er en af dem, der har været her i hele min periode. De andre er Anne Poulsen, der har ansvar for non-food, kasse-området og viktualie, og Camilla Pedersen, der har ansvar for frugt og grønt, blomster, samt en del af kolonial.

Min førstemand er Lars Nielsen, der rejste herop fra Skærbæk i Sønderjylland. Lars tager over, når jeg ikke er til stede, men derudover har han selvfølgelig også mange andre opgaver i dagligdagen.

Vi har i dag to elever, hvis læretid er to år. Det er Morten Vendelbo Jensen, der er anden-års lærling, og Lene Iversen, der er første-års lærling.

Ud over den faste stab har vi på grund af de lange åbningstider, især søndags-åbningstiderne, hjælp fra en række unge mennesker. Det giver også en særlig dimension i jobbet. Det er altid spændende at arbejde med unge mennesker. De unge er i dag som regel impulsive og meget friske, herlige at have med at gøre, også selv om der ind imellem skal foretages lidt justeringer i adfærd og fremtoning.

Humor er nødvendigt i hverdagen, når vi er så mange, og der hele tiden er fart på. Det er også dejligt at være med til at skabe nogle arbejdspladser for de unge i lokalområdet, for vore unge medhjælpere kommer næsten alle her fra Thorsager og nærmeste omegn. Med baggrund i

Det samlede personale, fotograferet i anledning af jubilæet. Foto ved Jess Per Rygaard. Navne: Se side 55.

arbejdet med så mange unge mennesker er jeg med i det lokale SSP-udvalg – skole-social-politi samarbejdet – og det giver endnu mere indblik i de unges verden. Det seneste, SSP-udvalget har søsat, er ”natteravnene” i Rønde kommune”.

I dag er det en sjældenhed, at uddelerens kone arbejder i butikken, og det sker da heller ikke i Thorsager i dag. De lange åbningstider giver også uddeleren en anden hverdag, for selv om det stadigvæk er uddeleren, der angiver tonen i butikken, så kan han ikke være til stede i hele åbningstiden. ”Jeg er her nok stadigvæk en 45-55 timer om ugen”, siger Keld Madsen, ”men åbningstiden er på 73 timer. Og selvfølgelig tænker man på butikken hele tiden, selv om man er derhjemme, så det giver en fornemmelse af at ”være på” hele tiden. Det er kun 1. juledag og 1. nytårsdag, vi holder butikken helt lukket. Det er selvfølgelig barske vilkår, men jeg kan lide jobbet, og så hjælper det også meget, at jeg hele tiden har en interesseret og aktiv bestyrelse i ryggen.

Bestyrelsen brænder virkelig for sagen og er altid parat til at stille op til arrangementer i butikken, og de går heller ikke af vejen for at give et nap med, hvis der mangler et par hænder til særlige opgaver. Og så har de deres helt egne arrangementer: generalforsamlingen, der trækker over 100 medlemmer til hvert år, og det årlige bankospil sidst i november, hvor der sidste år var 142 med. Nu har vi også i et par år haft julefoto, hvor bestyrelsen laver kulisser, hvorefter man kan få taget foto til et julekort. 110 benyttede sig af tilbudet sidste år. Den slags gør Brugsen til en spændende arbejdsplads for os ansatte, og en spændende butik for medlemmerne.

Der afholdes hvert år nytårsappel for den samlede bestyrelse og det samlede personale. Det er gerne en festlig aften med en eller anden form for aktivitet.

Én nytårsappel vil jeg aldrig glemme. Det var i februar 1999, hvor vi sluttede aftenen i butikken, og Grethe og Kurth Thomsen var med til at lukke og slukke. Da jeg lige var kommet hjem og havde bundet slipset op, ringede telefonen. Klokken var vel godt tre, det var alarmen, og så gik det afsted til Thorsager igen, med Lone som chauffør. Da vi rundede hjørnet ved tankanlægget stod vinduet til postkontoret åbent. Jeg kikkede ind ad det og så, at pengeskabet var væk. Der havde været rambuk-tyveri i de 15 minutter, vi havde været borte. Det var fire hætteklædte mænd, der havde taget det, og de havde på få minutter læst pengeskabet ind i en sort Volvo 850, kunne naboerne berette. De havde opdaget tyvene, men var blevet truet til at holde sig på afstand. I pengeskabet lå foruden et mindre beløb i kontanter også mange af Brugsens gamle dokumenter, men heldigvis blev det fundet på et senere tidspunkt i en lagerhal i Århus, med hele indholdet intakt, dog uden pengene”, beretter Keld Madsen.

Det er ikke eneste gang, uddeleren har måttet op om natten for at agere tyvefænger i Thorsager. I 1998 spændte ukendte gerningsmænd en bil for kontantautomaten og trak fronten af. Udbyttet var sølle 2100 kr., men skaderne var store. Ved en anden lejlighed stod Keld Madsen pludselig i en sen natte-time ansigt til ansigt med en hætteklædt mand, der kom ud af butikken med favnen fuld af cigaretkartoner. ”Jeg lyste ham ind i øjnene med en halogenlygte, jeg altid har med mig”, berettede Keld Madsen til avisen dagen efter. ”Han havde sort styrthjelm på og hætte indenunder. Men han ville ikke aflevere tingene, og jeg tilkaldte så politiet. Det lykkedes ham at stikke af fra mig, men politiet var der hurtigt, med både hundepatrulje og yderligere to mand. Jeg havde placeret mig ved tyvens efterladte scooter på parkeringspladsen ud fra en formodning om, at han ville komme tilbage til den, men under efterforskningen passerede en Mazda 626, der kom underligt slingrende ud ad Smouenvej, og politiet satte efter den. Ved Rønde Højskole kørte

bilen ind i en lygtepæl, og i den fandt politiet alle tyvekosterne fra Brugsen. Føreren var synligt påvirket af spiritus og/eller narko og blev naturligvis anholdt og taget i forvaring. Bilen viste sig at være stjålet fra parkeringspladsen på et autoværksted i Thorsager.”

Det er et alsidigt og til tider særdeles spændende job at være brugsuddeler i Thorsager, kan Keld Madsen konstatere.

Medlemstallet i Brugsen passerede 800 i 1996, hvor man gik over til elektroniske medlemskort, der gjaldt til FDB og altså ikke specielt til Brugsen i Thorsager. Der var stor skepsis over for dette nye medlemskab i bestyrelsen, der følte, at man fik kravet om det trukket ned over hovedet af FDB. I det hele taget afspejles i protokollen en del irritation over, at selvstændigheden har vanskelige kår i de små brugser nu om dage.

I januar 2004 passerede medlemstallet 1100, hvilket må siges at være imponerende, når man tager i betragtning, at det stort set svarer til Thorsagers samlede indbyggertal (ca. 1170)..

I januar 2002 dannedes Coop Nord af andelsbutikkerne i Danmark, Norge og Sverige, og derefter overgik alt det forretningsmæssige fra FDB til Coop Nord, der organiserede sig med et datterselskab i hver af de tre nordiske lande. Det betød nye vilkår for de små brugser. Herefter har FDB intet at gøre med butikkerne, men tager sig af etiske og miljømæssige spørgsmål.

*Uddeleren fremviser stolt Brugsens frugt- og grøntafdeling i jubilæumsåret.
Foto af Jess Per Rygaard.*

Omsætning og varer

I Poulsens periode betød købmand Enemarks lukning af forretningen i 1992 en meget stor omsætningsstigning for Brugsen (omkring 40%). I Keld Madsens periode blev det først og fremmest OK-benzinanlægget, der gav stigning i omsætningen, og fra 2001 desuden købet af Rodskov Brugsforening med tilhørende OK-benzinanlæg.

”Bestyrelsen havde været noget tøvende over for udvidelsen af anlægget i 1996, for OK krævede, at der skulle kunne sælges minimum 300.000 liter benzin om året efter udvidelsen. Men allerede det første år var salget på 500.000 liter, og siden har vi sneget os op på næsten 900.000 liter”, fortæller Keld Madsen. Han tilføjer, at også Coop’s netbutik har betydet øget salg, alt tyder på, at flere og flere går over til at bestille varer over nettet og afhente dem i butikken i Thorsager, så netbutikken får større og større betydning for omsætningen.

Omsætningen steg i Poulsens periode fra godt 7 til knap 14 mill. kr. – altså stort set en fordobling. Udviklingen i Keld Madsens periode har været lige så positiv: efter at det nye benzinanlæg var kommet på plads i 1996 kom omsætningen det følgende år op på 19 mill., og i de følgende år steg den stille og roligt til 24 mill. kr. i år 2000, der var det sidste år inden købet af Rodskov. Da man købte Rodskov Brugsforening i sept. 2001, steg omsætningen til 33 mill. kr. året efter, og i 2003 passeredes 34 mill. kr. Fordelingen nærmer sig fifty-fifty på butiksvarer og benzin – de 33 mill. kr. i 2002 fordelte sig med 18 mill. kr. på butiksvarer og 15 mill. kr. på de to benzinanlæg. Overskuddet var samme år efter skat 614.000 kr.

Hvad angår varerne ophørte Brugsen i 1995 med at tage mod bestillinger på fyringsolie og overlod det helt til OK. Ellers ligger den store ændring i vareudbudet i, at man gennem franchiseaftalerne med Coop, der dannedes i 2001, er forpligtet til at aftage en bestemt del af varerne her, ligesom det er Coop som leverandør, der bestemmer udsalgspriser og vareopstilling. Et koncept, som uddeler Keld Madsen anser for naturlig i en tid, hvor det er tvingende nødvendigt for enhver dagligvarebutik at være med i en kæde og dermed være et led i den landsomfattende konkurrencesituation mellem kæderne. ”Jeg skal ikke mere forhandle med konsulenterne om priserne, de ligger faste. Konsulenterne kommer nu i butikken for at kontrollere varernes opstilling og give gode råd om det”, fortæller Keld Madsen. ”Hver hylde-meter har sin bestemte tegning. Det er let håndterligt, men kan også virke firkantet. Men jeg betragter det alt i alt som en fordel og har ikke problemer med det, fordi jeg så at sige er vokset op med systemet. Derimod har det været en svær omstilling for dem, der er vant til det gamle system”.

Konkurrencesituationen for Brugsen præges af, at Rønne som handelsby er blevet styrket meget gennem Nettos ankomst til byen. ”Det kan lyde mærkeligt, men jeg er faktisk ked af, at vi ikke mere har købmanden i byen. Efter at han er væk, sammenlignes vi hele tiden med discountbutikkerne i Rønne og storcentre i Randers og Århus, og det er klart, at her kan vi ikke konkurrere på priserne, men derimod på kvalitet, nærhed og service. F.eks. holder vi stadigvæk fast i at køre gratis varetur”.

Keld Madsen fortæller, at Brugsen indtil Nettos ankomst til Rønne i 2000 var alene om at have søndagsåbent i kommunen, og det var alene søndagsomsætningen, der faldt mærkbart, da Netto kom. Efter Enemarks lukning var der i et par år en discountbutik, ”9-19”, i Thorsager. Den havde åben både lørdag og søndag, men det holdt altså ikke i længden.

”Vi er nødt til at konkurrere på åbningstiderne”, siger Keld Madsen. ”Da jeg kom hertil, havde vi åbent fra kl. 8 til 18, fredag til 19, og om lørdagen til 13. Så begyndte vi i 1997 at have åbent om lørdagen til kl. 15, og endelig begyndte vi med søndagsåbent i foråret 2000. Det gav et hop i omsætningen på et par millioner kr., men allerede et halvt års tid efter kom Netto til Rønde, og det var straks mærkbart, at nu havde vi ikke mere søndagen for os selv. Men vi er nødt til at fortsætte med at udvide åbningstiderne, for nu skal vi også konkurrere med servicestationerne, hvis nærbutikker er næsten døgnåbne. Vi er netop startet med at holde åbent fra 8 til 19 på alle dage – og måske skal vi i fremtiden have endnu længere åbent, i hvert fald om sommeren, f.eks. til 21 eller 22.

Netbutikken er ved at udvikle sig til et stort aktiv – og her er der i sagens natur åbent døgnet rundt.

Udviklingen i dagligvarebranchen går i disse år i retning af, at discountbutikkerne tager mere og mere af markedet, og i vores tilfælde er det tydeligt, at Rønde bliver stærkere og stærkere som handelsby. Men ved at markere os som den lokale butik, ”Din Dagli’ Brugs”, ved at yde udstrakt service, og ved de lange åbningstider, lykkes det os stadigvæk at holde skansen. Det kan vi også i fremtiden, men det kræver både at vi holder personaleomkostningerne nede, og at vi hele tiden er enormt opmærksomme på markedssituationen, både de store udviklingstendenser, som kæden, Coop, tager sig af, og den helt lokale situation, som vi selv skal følge med i.

I tilbageblik må jeg sige, at det har været otte usædvanligt spændende år her i Thorsager. Jeg tager altid glad afsted om morgenen og ved aldrig helt, hvad det nye døgn vil bringe. Der kan ske mange forskellige ting i løbet af sådan en dag. Møder jeg nu op til det gode og glade personale, bliver der tid til en lille snak med kunderne i løbet af dagen, mon benzinen bliver sat op eller ned i dag, stemmer kassen mon også i dag, som den da heldigvis plejer?

Når jeg så igen vender næsen hjemad er jeg stadig i godt humør, med en ny dags oplevelser i tankerne. Men inden et helt døgn er gået, kan der stadig være bud efter uddeleren, for måske går alarmen, og jeg bliver vækket af min nattesøvn og må afsted til Thorsager igen. Lone siger, at jeg er oppe af sengen inden telefonen har ringet det første ”ring” færdig, og afsted går det så til Thorsager igen. Det har også givet mange meget specielle oplevelser, men dem kan man læse om andetsteds i bogen her.

Det har været otte år med store udfordringer. De største var nok det nye tankanlæg i 1996, den store ombygning og tilbygning i 1998, og så endelig overtagelsen af Rodskov Brugsforening, hvor det var noget af en proces at finde ud af, hvordan vi kunne drive tankanlægget og butikken videre, uden selv at skulle passe butikken. Men alle udfordringer er blevet klaret, og Dagli’ Brugsen er i dag en sund og god forretning, godt og solidt forankret i det lokale samfund her i Thorsager”.

Gå-på-modet og optimismen i Brugsen fejler ikke noget her i jubilæumsåret.

Ombygninger og udvidelser

Keld Madsen fortæller: ”Når man kommer som ny uddeler, er der selvfølgelig altid nogle ting, man gerne vil have lavet om. Et af mine første ønsker var at få en flaskeautomat. Det var en investering på omkring 130.000 kr., så det var noget, vi skulle tænke over i bestyrelsen.

Men så begyndte vi at arbejde med, hvor automaten skulle være, og hvilke ændringer, det ville give anledning til. Så begyndte nogle at tale om et nyt træskur til lager, men vi havde en uddannet murer som formand, og han var imod at bygge af træ, hvis det skulle være noget, skulle det være muret. Det ene ord greb det andet, og vi blev enige om at indkalde vores arkitekt Ditlevsen til en snak om tingene, og så tog det hele en helt anden retning. Inden vi rigtig vidste af det, sad vi og snakkede om en ombygning og udvidelse af butikken til 2,7 millioner kroner.

Minsandten om ikke det lykkedes at skrabe pengene sammen – dog med en udvidelse af kassekreditten i Andelskassen, og efteråret 1998 kunne vi så åbne en udvidelse på 160 m² eller næsten lige så meget som den store udvidelse 6 år tidligere. Det var en stor mundfuld, men efter kun godt 3 år var vi igen på fuld omgangshøjde økonomisk, og vi har aldrig fortrudt, at vi tog springet”.

Udvidelsen betød ud over flaskeautomaten, der efterhånden blev den mindste del, udvidet lager, kundetoilet, walk-in rum til frugt og grønt, nyt inventar til køl og frost. Monterne blev vendt 90 grader, og det gav en langt bedre kundestrøm i forretningen, samtidig med at de dobbelte montere gav en meget bedre eksponering af varerne. Det gav også tre gange så meget plads til at præsentere pålægs- og kødvarer, og også pladsen til mejerivarer blev betydeligt udvidet. ”Nu har ferskvarerne halvdelen af butiksarealet, og målet er, at de også får halvdelen af omsætningen”, fortalte uddeleren i et interview til Dansk Handelsblad. Han kunne også fortælle, at ferskvarernes andel af omsætningen i hans periode foreløbig var steget fra 38 til 44%.

Thorsager Brugsforening i dag. Foto af Jess Per Rygaard

Udvidelsen i 1998 var noget af et kvantespring. Men et måske endnu større spring måtte Brugsen tage, da Rodskov Brugsforening kom i vanskeligheder i 2001 og henvendte sig til Brugsen i Thorsager for at høre, om man kunne få varerne leveret herfra. Det udviklede sig snart til en snak om fusion og derefter til en snak om at lade Thorsager Brugsforening købe Brugsen i Rodskov.

Rodskov Brugsforening købes

Købet af Rodskov Brugsforening 1. september 2001 blev en skelsættende begivenhed i Brugsens historie. ”Jeg brugte utrolig meget tid på overvejelserne og købet af Rodskov”, fortæller Keld Madsen, ”både til møder med den daværende bestyrelse i Rodskov ved formanden Herluf Helbo, med OK, med FDB og arkitekt Ivan Ditlevsen, samt advokat Lars N. Knudsen i Hornslet. Det var faktisk så meget, at vore to piger husker vores sommerferie i år 2001 som ”den ferie, hvor far hele tiden talte i mobiltelefon”. Forpagtningskontrakten, et udkast fra OK, blev lavet om mindst ti gange, før alle var tilfredse. Det var en meget besværlig og tidkrævende proces, men også utroligt spændende.”

Formanden Søren Svane Hansen beretter: ”Rodskov-folkene talte allerførst om et samarbejde, derefter om en fusion. Men vi fandt fusionen for risikabel, så vi var kun interesserede, hvis vi kunne få lov at købe. Det blev da også enden på det.

Der var ved at gå kage i det hele, da en lokal fra Rodskov også viste sig interesseret. Keld og jeg var til en meget bevæget generalforsamling i Rodskov og gjorde rede for, at vi ikke var tilhængere af fusionen, men derimod gerne ville købe. Og OK, hvis tankanlæg i Rodskov er et stort aktiv, var kun interesseret i at levere benzin, hvis vi købte. De fandt nemlig vores projekt meget interessant, fordi modellen måtte kunne bruges mange andre steder, hvor de små brugser var i fare, og hvor man så kunne redde benzinsalget ved at indrette Brugsen som nærbutik og filial af en større brugs i nærheden.

Den anden interesserede i at købe Brugsen var derfor nødt til at forhandle med et andet benzinselskab, men de turde ikke tage over, da det kom til stykket.

Det endte med, at Brugsen i Rodskov kom i udbud, og det vandt vi.

Bygningerne var i meget dårlig stand, og vi var først indstillet på at rive dem ned, og i stedet skaffe mere plads til tankanlægget og opstille en pavillon til nærbutikken. Det var oprindeligt OK's råd til os. Men da vores arkitekt Ditlevsen kom til at kikke på det, var hans kommentar, at hvis den gamle bygning skulle rives ned, så ville han i hvert fald forskånes for at se på det! Han brugte halvanden time til at tale den gamle bygnings sag. Og da teknikerne i Rosenholm kommune så gjorde os opmærksom på, at hvis bygningen blev nedrevet, så ville kommunen kræve lokalplan, og amtet ville kræve en byggelinje langs amtsvejen friholdt, så grundens bebyggelsesareal skrumpede temmelig meget ind, så var sagen afgjort. Vi gik i gang med planer for renovering af den gamle Brugs-bygning i stedet, og det er vi utroligt glade for i dag.

Billigt var det ikke, men jeg husker at vi sparede 250.000 kr. ved at lade den første licitation gå om og prøve lykken endnu engang.

Vi nedlagde et lejemål i den gamle bygning – der var en lejlighed i bygningens vestre ende. Nu er der lager i stedet. Vi rev også noget af det gamle ned, for butikken var for stor til det vareud-

valg, vi satsede på. Så butiksarealet er nu 80 m² mod før 100. En sådan butik må for alt i verden ikke komme til at virke stor og tom, den skal være kompakt, alle butikskyndige fortæller os, at det øger omsætningen.

Helt afgørende for den nye butiks succes blev det, at vi fandt den helt rigtige forpagter til den. Det viste sig nemlig, at en af vores tidligere ansatte, Anne-Gerda Rasmussen, var interesseret i at overtage forpagtningen, og så var vi ikke i tvivl om, at hende skulle vi have fat i. Hun sætter stor pris på den selvstændighed, hun har i Rodskov, og det er faktisk lykkedes hende at øge omsætningen betydeligt i forhold til den tidligere større butik.

Keld gjorde en kæmpeindsats for at få det hele til at falde i hak, og i overgangsfasen måtte han være så meget til stede i Rodskov, at kunderne her i Thorsager begyndte at snakke om, at han aldrig var at træffe her. Men det var et overgangsfænomen. Nu kører det bare i Rodskov, både til Rodskov-borgernes og Thorsager Brugsforenings tilfredshed”, slutter Søren Svane Hansen.

Rodskov Brugsforening september 2001, umiddelbart før forhandlingerne om Thorsager Brugsforenings køb af den for alvor kom i gang. Foto lånt af OK.

Forpagteren har ordet

Anne-Gerda Rasmussen har siden Thorsagers overtagelse af Rodskov Brugsforening haft forpagtningen af butikken. Hun fortæller:

“Jeg er uddannet sygehjælper, så det er lidt vildt, det her. Men jeg kom ind i butiksbranchen gennem en ansættelse som medhjælp i slagterafdelingen i Thorsager Brugsforening, det var i Poulsens tid. Senere blev jeg butiksassistent. Da jeg hørte om planerne her i Rodskov, tilbød jeg først at blive bestyrer, men da det viste sig at være en forpagter, der var brug for, tog jeg chancen, og det har jeg aldrig fortrudt.

Anne-Gerda Rasmussen betjener en kunde i nærbutikken, foto i anledning af jubilæumsåret af Jess Per Rygaard.

Nærbutikken i Rodskov i dag. Foran butikken ses fra venstre Søren Svane Hansen, Anne-Gerda Rasmussen og Keld Madsen. Foto af Jess Per Rygaard.

Allerede det første år har været en stor opmuntring, for jeg øgede omsætningen med en million i forhold til Brugsens sidste år i Rodskov – og dengang var de flere om det, jeg er stort set kun mig selv.

Jeg har åbent 82 timer i ugen og er her selv de 75. Jeg har en ung pige som medhjælp 15 timer i ugen, det betyder også, at jeg kan holde fri hver anden weekend og at jeg kan få tid til at spille badminton hver onsdag aften. Men ellers åbner jeg om morgenen kl. 6.40 og lukker om aftenen kl. 19, så det giver nogle lange dage.

Men jeg kan lide det, det er en fornøjelse at være sin egen herre. Jeg prøver også forskellige nye ting af, f.eks. har jeg fået en god afdeling med ost og spegepølser, frisk brød hver dag, en pæn vinafdeling, en lille afdeling med blomster – og så har jeg selvfølgelig alt hvad en sådan nærbutik skal have: mælk, kolonial, slik, blade og aviser.

Brugsen i Rodskov er skam ældre end den i Thorsager – den blev stiftet som ”Rodskov-Eskerod Brugsforening” i 1888. Den var i sine sidste mange år kendt som stedet med billig benzin og god ost – begge traditioner forsøger jeg at føre videre.

For OK har dette koncept været noget af et eksperiment, og det er endt som en lille solstråle-historie. Jeg har fået meget stor støtte fra OK hele vejen igennem, og det samme gælder fra Keld i Thorsager. Men hele varelageret og opstillingen er på egen regning og risiko. Lige nu går jeg og glæder mig til, at OK om en måneds tid stiller et helt nyt tankanlæg op, og i det hele taget ser jeg lyst på fremtiden. Og i Rodskov er der stor tilfredshed med, at det er lykkedes at bevare en butik i området“.

Bestyrelse og formand i jubilæumsåret

I jubilæumsåret består bestyrelsen af Søren Svane Hansen (formand), Marianne Rygaard (næstformand), Annie Hedrup (sekretær), Carsten Underbjerg, Mogens Stoustrup, Ole Bang Madsen og Steen Andersen.

Når man ser tilbage på det historiske forløb bemærker man for det første, at kvinderne er pænt repræsenteret, for det andet at der ikke er en eneste landbruger i bestyrelsen. Brugsen, der blev grundlagt som andelsbøndernes nærmest i modsætning til byboerne, er i dag selv overtaget af byfolk.

Formanden Søren Svane Hansen fortæller om sin formandstid og om udfordringerne i fremtiden:

”Jeg kom ind i Brugsens bestyrelse i 1986. Da vidste jeg ikke meget om andelsbevægelsen, vel nærmest kun lidt om andelsmejerier og andelsslagterier. At Brugsen var et andelsforetagende var jeg knap nok klar over. Vi havde handlet i Brugsen, siden vi flyttede til Thorsager i 1979, for der følte vi os bedst hjemme. Det var i Albrechtsens tid, og jeg syntes, at han skabte en god stemning i Brugsen, og han var altid parat til at skaffe ting hjem, hvis han ikke lige havde det på hylderne.

Og generalforsamlingerne var festlige. Der var både smørrebrød og snaps, og så dans bagefter. Det var et tilløbsstykke – og er det stadigvæk – med op til 140 deltagere. Nu er vi ved at forsøge os med varm mad og vin, og det gør nok ikke søgningen mindre. Jeg tror, sådanne arrangementer er med til at skabe stemning og sammenhold i vores lille lokalsamfund.

Bestyrelsen i jubilæumsåret fotograferet foran den velassorterede vinafdeling. Fra venstre ses formanden Søren Svane Hansen, derefter Annie Hedrup (sekretær), Carsten Underbjerg, Marianne Rygaard (næstformand), Ole Bang Madsen, Steen Andersen og Mogens Stoustrup. Foto af Jess Per Rygaard.

Det første jeg husker fra bestyrelsesmøderne, er tobaksrøgen. Du godeste, hvor der blev røget. Der kom altid tobak på bordet ved arrangementer i Brugsen. Sådan er det bestemt ikke mere – og godt for det.

Allerede efter to år i bestyrelsen blev jeg opfordret til at overtage formandsposten efter Bent Schmidt, der ikke ønskede at fortsætte. Jeg syntes slet ikke, jeg var parat til det, men ingen andre var interesserede, og jeg selv syntes faktisk, at det kunne være meget interessant. Først og fremmest fordi jeg fandt Brugsen enormt vigtig for lokalsamfundet, og det har jeg altid været interesseret i at gøre en indsats for. Hvis det hele lukker, så dør byen jo.

Vi har fået betydeligt flere medlemmer siden 1988 – vi er gået fra 545 medlemmer til over 1100. Det, det kniber med nu, er at få de unge med. De er medlemmer, men de deltager ikke meget i demokratiet omkring Brugsen. De interesserer sig først og fremmest for priserne og de gode tilbud. Og det er jo forståeligt, for priserne betyder meget for en børnefamilie i dag. Også så meget, at de ofte er parate til at vælge servicen fra.

Der har været mange store begivenheder i min formandsperiode. Den største var vel nok ændringerne, da købmanden lukkede i 1992. Det medførte to store ombygninger og udvidelser af Brugsen, først i 1992, senere i 1998.

Fire tidligere og nuværende formænd for brugsforeningen, fotograferet i anledning af jubilæumsåret. Det er fra venstre Aksel Vorbjerg Nielsen (formand 1956-1966), Svend Erik Bach (formand 1966-1967), Bent Schmidt (1980-1988), samt den nuværende formand Søren Svane Hansen. Foto ved Jess Per Rygaard.

Men også overtagelsen af Rodskov Brugsforening var en meget spændende proces. Og heldigvis kan vi både se tilbage på den og de store udvidelser med vished om, at vi traf de rigtige beslutninger.

Brugsen eksisterer under helt andre vilkår i dag end for 15 år siden. Desværre bliver jeg nødt til at sige, at vores selvstændighed er blevet væsentligt indskrænket. Der er ikke meget tilbage af den gamle andelstanke. I dag skal vi aftage bestemte varer i bestemte mængder fra Coop, og vi kan ikke engang selv bestemme, hvordan de skal stå på hylderne. Medlemskabet er blevet til et medlemskab af Coop, med elektronisk medlemskort – men også med de klare fordele, at man derigennem kan handle i alle de butikker, der hører til kæden, OBS, Kvickly, Super Brugsen o.s.v. Og desuden har man adgang til Coops netbutik, hvilket flere og flere benytter sig af.

Det er dog stadigvæk os selv, der ansætter og afskediger uddeleren, og det er også os, der tager beslutninger om ombygninger og udvidelser. Men selv her er der grænser for selvstændigheden, da butikken skal indrettes efter Coops koncepter. Vi må dog indrømme, at det også er en hjælp, for vi kan ikke selv følge med i udviklingen på butiksområdet, så hurtigt som tingene udvikler sig nu om dage. Vi er i mange spørgsmål afhængige af Coops konsulenter.

Vi var nervøse sidste gang, vi skulle ansætte ny uddeler, for der var kun seks ansøgere. Men efter at have snakket med Keld, var vi ikke i tvivl, og vi ringede tilbage til ham, inden han var nået tilbage til Vrinnens efter ansættelsessamtalen, og ønskede ham til lykke med jobbet. Det har vist sig at være det helt rigtige valg. Og personalet fungerer godt og udgør et godt team, næsten som en familie, hvor man hjælper og støtter hinanden. De senere år har bestyrelse og personale været sammen en gang om året, det begyndte som en slags ”nytårsappel”, men nu har det udviklet sig til, at vi f.eks. tager ud at bowle sammen. Det skaber et godt sammenhold, og det viser sig, at vi går rigtig godt i spænd sammen.

Vi lægger stor vægt på at være den lokale Brugs, og det markerer vi også ved at være med til at give en hjælpende hånd til lokale initiativer. Vi har hjulpet den lokale idræt, spejderne, rideskolen, Country-festivalen, og vi har været med til at sponsorere ny alterdug til kirken. Lige nu diskuterer vi juleudsmykningen i byen, som vi gerne vil hjælpe med til – det er næsten som i gamle dage, hvor Brugsen hvert år gav et beløb til gadebelysningen i Thorsager.

Og så kan jeg konstatere, at alle Brugsens generalforsamlinger i hundrede år er foregået i Thorsager forsamlingshus, så der skal jubilæumsgeneralforsamlingen naturligvis også være!”

Brugsen, "Foderstoff", "Trines Hus" (Thorsgade 24) og uddeler Aksel Albrechtsens hus (Thorsgade 22) efter den store udvidelse af Brugsen i 1976. Foto fra Brugsens arkiv.

Uddelere, formænd og personale

Uddelere i 100 år:

1904-1906: Borup
1906-1909: N. Christensen
1909-1947: H. C. Skaarup
1948-1984: Aksel Albrechtsen
1984-1995: Poul Rs. Poulsen
1995-: Keld Madsen

Formænd i 100 år:

1904-1905: R. Chr. Rasmussen
1905-1940: P. Holst Andersen
1940-1947: Johs. Kjeldsen
1947-1956: Erik Amdi
1956-1966: Aksel Vorbjerg Nielsen
1966-1967: Svend Erik Bach
1967-1969: Henning Jørgensen
1969-1973: Per Høgh
1973-1980: Ove H. Nielsen
1980-1988: Bent Schmidt
1988- : Søren Svane Hansen

Personalet i jubilæumsåret:

På billedet s. 42 ses i øverste række fra venstre:

Torben Lassen, Lars Nielsen, René Skaning, Morten Vendelbo Jensen, Christian Hermann, Kasper Blåbjerg Jensen og Rasmus Damgaard Jensen.

I midterste række ses fra venstre:

Grethe Thomsen, Susanne Rosendahl, Jeanette Jensen, Lene Iversen, Camilla Pedersen, Anne Poulsen og Keld Madsen.

I nederste række ses fra venstre:

Line Nykjær Laursen, Sacha Poulsen, Janne Henriksen, Sabina Jensen, Stine Gram og Klaus Laursen.

Fra receptionen ved uddelerskiftet 1995. Uddeler Keld Madsen med datteren Ditte og moderen Anna Madsen. Foto fra Brugsens arkiv.

Fra Jubilæumsfestlighederne i Brugsen februar 2004. To forhenværende og en nuværende uddelere i gamle kitler i den „gamle butik“. Fra venstre Poul Rs. Poulsen, Aksel Albrechtsen og Keld Madsen. Foto lånt fra Adresseavisen.

Anni Hedrup og Ole Madsen fra Dagli' Brugsens bestyrelse passer den gamle butik, mens kunderne ser og smager på jubilæumsvinen. Foto lånt fra Adresseavisen.